

แนวคิดชาตินิยมทางเศรษฐกิจสมัยจอมพล ป. พิบูลสงครามกับการฟื้นฟูอุตสาหกรรมฟอกหนังโดยรัฐหลังสงครามโลกครั้งที่สอง
ภควดี ทวีศ*

คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ประเทศไทย

Economic Nationalism during the Period of Field Marshal Pibunsongkhram and the Revival of Tanning Industry by the Government in the Post-World War II Era

Pakawut Thaweeyot*

Faculty of Social Sciences, Kasetsart University, Thailand

Article Info

Research Article

Article History:

Received 4 February 2021

Revised 30 April 2021

Accepted 17 May 2021

คำสำคัญ

แนวคิดชาตินิยมทางเศรษฐกิจ
จอมพล ป. พิบูลสงคราม
อุตสาหกรรมฟอกหนังไทย
หลังสงครามโลกครั้งที่สอง

Keywords:

Economic nationalism
Field Marshal Pibunsongkhram
Thai tanning industry
Post World War II

* Corresponding author

E-mail address:

pakawut@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวคิดชาตินิยมทางเศรษฐกิจสมัยจอมพล ป. พิบูลสงครามผ่านกรณีศึกษาอุตสาหกรรมฟอกหนังไทยช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ที่เป็นช่วงเวลาหัวเลี้ยวหัวต่อของการปรับเปลี่ยนนโยบายทางเศรษฐกิจจากช่วงวิกฤตในสงครามไปสู่ภาวะหลังสงคราม จึงกลายเป็นคำถามสำคัญของรัฐบาลรอยต่อ (พ.ศ. 2487 - 2490) ที่ขึ้นมาหลังการสิ้นสุดสมัยจอมพล ป. พิบูลสงครามระยะที่หนึ่ง (พ.ศ. 2481 - 2487) ว่าจะยังคงใช้นโยบายชาตินิยมทางเศรษฐกิจแบบผูกขาดโดยให้รัฐเป็นผู้ดำเนินการขับเคลื่อนเศรษฐกิจเหมือนในช่วงสงครามที่ผลลัพธ์ไม่ได้เป็นไปอย่างที่คาดหวัง หรือจะปรับเปลี่ยนไปสู่นโยบายทุนนิยมเสรี โดยช่วงเวลาดังกล่าวนโยบายของรัฐต่ออุตสาหกรรมฟอกหนังเห็นได้ว่าการปรับโครงสร้างการบริหารจัดการไปเป็นลักษณะบริษัทการค้า จนกระทั่งเกิดการรัฐประหาร พ.ศ. 2490 และการขึ้นมามีอำนาจอีกครั้งของจอมพล ป. พิบูลสงครามระยะที่ 2 (พ.ศ. 2491 - 2500) ท่ามกลางปัจจัยและบริบทภายนอกที่เข้ามาโน้มถ่วงและผลักดันให้รัฐไทยเปิดรับทุนนิยมเสรีจากตะวันตก อย่างไรก็ตาม นโยบายทางเศรษฐกิจอุตสาหกรรมสมัยจอมพล ป. พิบูลสงครามระยะที่สองก็ยังไม่อาจหลุดพ้นไปจากแนวคิดชาตินิยมทางเศรษฐกิจที่ต้องการให้อุตสาหกรรมภายในประเทศตกมาอยู่ในมือของคนไทย แต่ก็เปิดรับเงินทุนสนับสนุนจากฟากทุนนิยมเสรี จึงมีลักษณะเป็นตั้งภาวะลูกครึ่งเชิงนโยบาย ผู้วิจัยจึงขอเสนอว่า ช่วงเวลาดังกล่าวเป็นช่วงที่มีการใช้นโยบายชาตินิยมทางเศรษฐกิจแบบกึ่งทุนนิยมเสรี โดยมีลักษณะดังกล่าวต่อเนื่องไปถึงช่วงปลายทศวรรษที่ 2490 รวมทั้งในภาคอุตสาหกรรมของรัฐบาลก็มีความพยายามฟื้นฟูอุตสาหกรรมฟอกหนังโดยรัฐตลอดช่วงจอมพล ป. พิบูลสงครามระยะที่สอง

Abstract

This article aims to study the concept of economic nationalism during the time of Field Marshal P. Phibunsongkhram through a case study of the Thai tanning industry after World War II. That period was a turning point in the economic policy shift from the war to the post-war period. It became an important question for the government from 1944 - 1947, which came after the end of the first period of Field Marshal P. Phibunsongkhram's rule (1938 - 1944). Monopolistic nationalism would continue to lead the state to direct the economy, as it had during the war where the outcome was not as expected. The alternative was to change to a liberal capitalist policy. During this time, the government's policy towards the tanning industry was restructured as a trading company. Until the return to power of Field Marshal P. Phibunsongkhram after the coup d'état in 1947, external factors and contexts persuaded and pushed the Thai state to embrace liberal capitalism from the West. However, industrial economic policies during the second phase of Field Marshal P. Phibunsongkhram's rule were still unable to escape the concept of economic nationalism that aimed to dominate the domestic industry, while it was open to funding from the liberal capitalist side, therefore looking like a hybrid policy. Consequently, the researcher wants to propose that at that time, the liberal nationalist economic policy was adopted and continued until the end of 1947. Additionally, the government also attempted to revive the tanning industry by state intervention during the second phase of Field Marshal P. Phibunsongkhram's rule.

1. บทนำ

ในช่วงที่เกิดสงครามโลกครั้งที่สอง สมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามระยะที่หนึ่ง (พ.ศ. 2481 - 2487) ประเทศไทยได้ตัดสินใจใช้นโยบายชาตินิยมทางเศรษฐกิจแบบหาทางรอด โดยเฉพาะหลังจากที่ญี่ปุ่นยกพลขึ้นบกในประเทศไทยเมื่อวันที่ 8 ธันวาคม พ.ศ. 2484 ทำให้เกิดความตึงเครียดภายในประเทศ ด้านเศรษฐกิจอุตสาหกรรมของไทยจึงต้องหาทางรอดในภาวะสงครามและต้องผลักดันให้อุตสาหกรรมของประเทศไทยมีการพัฒนาต่อไปให้ได้ รัฐบาลจึงเลือกใช้นโยบายควบคุมและผูกขาดอุตสาหกรรมภายในประเทศอย่างแข็งกร้าวเพื่อให้อุตสาหกรรมภายในประเทศที่อยู่ในมือของคนต่างด้าวโดยเฉพาะคนจีนให้กลับมาอยู่ในมือของคนไทย และเพื่อเป็นการลดภาวะขาดแคลนสินค้าบางอย่างภายในประเทศในช่วงสงคราม²

อย่างกรณีของอุตสาหกรรมฟอกหนังไทยในช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง โรงงานฟอกหนังเอกชนเกือบทั้งหมดเป็นของชาวจีนแคะหรือจีนฮากกา³ ในขณะที่รัฐบาลได้สั่งการให้ควบคุมโรงงานฟอกหนังเอกชนถึง 34 โรงงาน⁴ และต่อมาฝ่ายทหารนำโดยกรมพลธิการทหารบก กระทรวงกลาโหมทำการบังคับซื้อขาดโรงงานฟอกหนังเอกชนกว่า 17 โรงงานเพื่อนำมาดำเนินการฟอกหนังโดยฝ่ายทหาร จากคำกล่าวอ้างว่าเพื่อความมั่นคงของชาติ⁵ จากสาเหตุด้านการขาดแคลนวัตถุดิบอย่างหนังฟอกเพื่อนำไปใช้ในการผลิตเครื่องแต่งกายและยุทธภัณฑ์ของฝ่ายทหาร ซึ่งถือเป็นการใช้นโยบายชาตินิยมทางเศรษฐกิจแบบแข็งกร้าวและสร้างผลกระทบให้กับชาวจีนเจ้าของโรงงานฟอกหนังเป็นอย่างมาก

อย่างไรก็ดี ผลการดำเนินงานในอุตสาหกรรมฟอกหนังโดยฝ่ายทหารในช่วงสงครามโลกครั้งที่สองก็ไม่ได้เป็นไปตามที่คาดหวัง ทำให้หลังจากที่จอมพล ป. พิบูลสงครามลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 30 กรกฎาคม พ.ศ. 2487 และสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่สองในวันที่ 15 สิงหาคม พ.ศ. 2488 ในช่วงเวลาดังกล่าวจึงเป็นหนึ่งในกรณีศึกษา

² พรรณี บัวเล็ก, *จักรวรรดินิยมญี่ปุ่นกับพัฒนาการทุนนิยมไทย: ระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 1-2 (พ.ศ. 2457 - 2484)*, (กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), 2540), 74.

³ จี วิลเลียม สกินเนอร์, *สังคมจีนในประเทศไทย: ประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์*, บรรณาธิการโดย ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, แปลโดย พรรณี ฉัตรพลรักษ์ และคณะ, (กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2548), 320.

⁴ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, *ปก.สส. 1.11/6 เอกสารกองบัญชาการทหารสูงสุด กระทรวงกลาโหม เรื่องการยึดโรงงานฟอกหนังกับเรื่องการควบคุม, ถอนการยึด, การควบคุมโรงงานอุตสาหกรรม (3 กรกฎาคม 2485 - 14 กันยายน 2486)*.

⁵ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, (2) *สร0201.22.2.12/1 เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี กองกลาง สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี เรื่องโรงงานฟอกหนังกะชวงกลาโหม (17 เมษายน 2484 - 9 กรกฎาคม 2489)*.

เกี่ยวกับนโยบายด้านเศรษฐกิจอุตสาหกรรมในช่วงรัฐบาลรอยต่อที่ผลัดเปลี่ยนกันเข้ามาบริหารประเทศในช่วงเวลาดังกล่าวถึง 8 รัฐบาล (พ.ศ. 2487 - 2490) ที่จะต้องมาตัดสินใจและพิจารณาใหม่ว่าจะดำเนินแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจอุตสาหกรรมในรูปแบบใด สืบเนื่องไปจนถึงการกลับมามีอำนาจของจอมพล ป. พิบูลสงครามระยะที่สอง (พ.ศ. 2491 - 2500) ว่ามีการปรับเปลี่ยนแนวนโยบายไปจากช่วงรัฐบาลรอยต่ออย่างไร จึงเป็นที่มาของงานศึกษาชิ้นนี้ ภายใต้คำถามหลักที่ว่า หลังสงครามโลกครั้งที่สองรัฐบาลมีการตัดสินใจใช้นโยบายชาตินิยมทางเศรษฐกิจในรูปแบบใดเพื่อฟื้นฟูอุตสาหกรรมโดยรัฐไทยผ่านกรณีศึกษาอุตสาหกรรมฟอกหนัง ระหว่าง พ.ศ. 2487 - 2500

งานศึกษาแนวคิดชาตินิยมทางเศรษฐกิจสมัยจอมพล ป. พิบูลสงครามระยะที่สอง (2491 - 2500) ที่ผ่านมามีมาว่า มักจะอธิบายภาพการขึ้นมามีอำนาจของจอมพล ป. พิบูลสงครามในครั้งที่สองว่าเป็นตัวกลางที่ต้องคอยคานอำนาจระหว่างสองกลุ่มอิทธิพลสำคัญ คือ กลุ่มสี่เสาเทเวศร์และกลุ่มราชครู ซึ่งในงานด้านเศรษฐกิจอุตสาหกรรมจะกล่าวถึงนโยบายชาตินิยมทางเศรษฐกิจของจอมพล ป. พิบูลสงครามในช่วงนี้ว่า เป็นช่วงเวลาของทุนนิยมโดยรัฐในรูปแบบของทุนนิยมข้าราชการหรือทุนนิยมขุนนางไทยที่มีการจัดตั้งรัฐวิสาหกิจขึ้นมาเพื่อแสวงหาผลประโยชน์ให้กับพวกพ้องผู้มีอำนาจในรัฐบาลอย่างงานของสุธี ประศาสน์เศรษฐ⁶ หรืองานของสังคิต พิริยะรังสรรค์⁷ อีกทั้งงานส่วนใหญ่มักจะละเลยการอธิบายถึงนโยบายชาตินิยมทางเศรษฐกิจในช่วงรอยต่อที่มีรัฐบาลผลัดเปลี่ยนกันเข้ามาบริหารประเทศถึง 8 ชุดด้วยกัน และมีความแตกต่างในการใช้นโยบายชาตินิยมทางเศรษฐกิจกับยุคจอมพล ป. พิบูลสงคราม ระยะที่ 1 และระยะที่ 2

บทความชิ้นนี้พยายามจะชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของนโยบายอุตสาหกรรมในช่วงรัฐบาลรอยต่อ (พ.ศ. 2487 - 2490) ผ่านกรณีศึกษาอุตสาหกรรมฟอกหนัง ที่จะทำให้เห็นถึงภาพของการถกเถียงและการพิจารณาใหม่เรื่องการใช้นโยบายชาตินิยมทางเศรษฐกิจในรูปแบบที่ต่างออกไปจากช่วงจอมพล ป. พิบูลสงครามระยะที่หนึ่ง โดยมีการปรับโครงสร้างการบริหารจัดการอุตสาหกรรมฟอกหนังโดยรัฐในรูปแบบที่ต่างออกไป จนกระทั่งเกิดการรัฐประหาร พ.ศ. 2490 และการขึ้นมามีอำนาจอีกครั้งของจอมพล ป. พิบูลสงครามระยะที่สอง (พ.ศ. 2491 - 2500) ในช่วงเวลานี้ผู้วิจัยเสนอว่าเป็นช่วงที่มีลักษณะการใช้นโยบายชาตินิยมทางเศรษฐกิจ

⁶ สุธี ประศาสน์เศรษฐ, *ระบบทุนนิยมโดยรัฐในประเทศไทย ค.ศ. 1932 - 1959*, ใน *วิวัฒนาการทุนนิยมไทย*, บรรณาธิการโดย ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, กรุงเทพฯ: ฝ่ายวิชาการ คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และกลุ่มเศรษฐศึกษา คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2523.

⁷ สังคิต พิริยะรังสรรค์, *ทุนนิยมขุนนางไทย (พ.ศ. 2475 - 2503)*, กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2526.

แบบภาวะลูกครึ่งเชิงนโยบายคือ ยังคงหันกลับไปใช้นโยบายชาตินิยมทางเศรษฐกิจเพื่อผลักดันอุตสาหกรรมของรัฐต่อไป แต่ก็มี การเปิดรับเงินทุนจากต่างชาติเพื่อนำมาสนับสนุนอุตสาหกรรมภายในประเทศด้วยเช่นกัน ซึ่งลักษณะภาวะลูกครึ่งเชิงนโยบายยังคงเป็นอยู่อย่างต่อเนื่องไปถึงช่วงปลายทศวรรษที่ 2490 แม้ว่าจะมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติส่งเสริมอุตสาหกรรม พ.ศ. 2497 ที่เป็นพระราชบัญญัติที่สนับสนุนการลงทุนด้านอุตสาหกรรมของภาคเอกชนแล้วก็ตาม โดยข้อเสนอของผู้วิจัยได้ต่างจากงานของอภิชาติ สถิตนิรามัย⁸ ที่มองว่าตั้งแต่ พ.ศ. 2497 เป็นหมุดหมายสำคัญที่นโยบายของรัฐไทยเริ่มมีลักษณะเป็นทุนนิยมเสรีแล้ว แต่กรณีศึกษาอุตสาหกรรมฟอกหนังโดยรัฐของงานชิ้นนี้ยังคงชี้ให้เห็นว่า รัฐบาลก็ยังคงผลักดันให้มีการฟื้นฟูกิจการอุตสาหกรรมของรัฐบาลอย่างต่อเนื่องตลอดสมัยจอมพล ป. พิบูลสงครามระยะที่สองด้วยเช่นกัน

2. การแก้ปัญหาทางเศรษฐกิจและอุตสาหกรรมของรัฐไทยหลังสงครามโลกครั้งที่สอง

2.1 การตั้งคณะกรรมการพิจารณาปัญหาการเศรษฐกิจของชาติหลังสงคราม

ในช่วงปลายสงครามโลกครั้งที่สอง ภายหลังจากที่จอมพล ป. พิบูลสงครามลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 30 กรกฎาคม พ.ศ. 2487 รัฐบาลใหม่ที่ขึ้นมาแทนเล็งเห็นว่าจากภาวะสงครามที่มีมาตลอดหลายปีทำให้รัฐบาลในช่วงสงครามต้องเร่งรัดผลักดันนโยบายต่าง ๆ โดยเฉพาะนโยบายทางด้านเศรษฐกิจเพื่อแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าระยะสั้นแบบเร่งด่วน ในสถานการณ์วิกฤตช่วงสงคราม ซึ่งจะทำให้เศรษฐกิจในช่วงหลังสงครามโลกจะต้องเกิดปัญหาในระยะยาว ดังนั้นใน พ.ศ. 2487 คณะรัฐมนตรีจึงมีมติให้ตั้งคณะกรรมการขึ้นมาหนึ่งชุดเพื่อพิจารณาปัญหาทางเศรษฐกิจของชาติภายหลังสงครามโลกครั้งที่สอง⁹ โดยคณะกรรมการชุดดังกล่าวมีหน้าที่พิจารณาการเศรษฐกิจของชาติ 2 ส่วน ส่วนแรกให้พิจารณาแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจที่เป็นปัญหาเฉพาะหน้าที่สำคัญในช่วงปลายสงคราม และส่วนที่สองให้พิจารณาวางรากฐานทางเศรษฐกิจของชาติในอนาคตเพื่อเสนอความเห็นให้นายกรัฐมนตรีพิจารณา

⁸ อภิชาติ สถิตนิรามัย, *รัฐไทยกับการปฏิรูปเศรษฐกิจ: จากกำเนิดทุนนิยมนายธนาคารถึงวิกฤตเศรษฐกิจ 2540*, (นนทบุรี: ฟาเดียวกาน, 2556).

⁹ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, (2) สร0201.22.4/3 เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี กองกลาง สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี เรื่องกรรมการพิจารณาปัญหาเศรษฐกิจของชาติหลังสงคราม (14 สิงหาคม 2487 - 12 ตุลาคม 2488).

โดยตัวอย่างการพิจารณาปัญหาทางเศรษฐกิจของคณะกรรมการชุดดังกล่าว มีระเบียบวาระการประชุมเมื่อวันที่ 8 กันยายน พ.ศ. 2487¹⁰ ที่สะท้อนถึงแนวคิดในการตัดสินใจแก้ปัญหาทางเศรษฐกิจของรัฐบาลในช่วงหลังสงครามโลกได้กล่าวถึงความจำเป็นที่จะต้องวางนโยบายทางเศรษฐกิจของชาติให้ชัดเจนว่าจะผลักดันไปในแนวทางไหน โดยรัฐควรจะใช้นโยบายการผูกขาดทางเศรษฐกิจต่อไปเหมือนในช่วงสงครามหรือควรปรับเปลี่ยนไปใช้แนวทางทุนนิยมเสรีแทน

ปัญหาจากการใช้นโยบายผูกขาดทางเศรษฐกิจอย่างแข็งกร้าวที่ใช้ในช่วงสงคราม สมัยจอมพล ป. พิบูลสงครามระยะที่หนึ่ง อาทิ การควบคุมผูกขาดทางการค้าโดยรัฐ การจัดตั้งบริษัทที่รัฐบาลหรือรัฐวิสาหกิจ และการอนุญาตให้ข้าราชการทำการค้าได้ในช่วงสงคราม ก็ทำให้เห็นปัญหาว่า นโยบายผูกขาดตามแนวคิดชาตินิยมทางเศรษฐกิจที่ใช้ในช่วงสงครามส่งผลให้เกิดความเดือดร้อนแก่ประชาชนเป็นอย่างมาก อีกทั้งในบันทึกยังกล่าวถึงการที่ข้าราชการมีการใช้อิทธิพลในการหาผลประโยชน์ส่วนตัวทำให้สินค้ามีราคาแพงหรือทำให้เกิดข้อขัดข้องต่าง ๆ ตามมา จึงเป็นการตอกย้ำให้เห็นถึงปัญหาจากการใช้แนวคิดชาตินิยมทางเศรษฐกิจแบบผูกขาดในช่วงสงคราม รวมทั้งการแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตัวที่ทำให้ประชาชนและภาคเอกชนเกิดความเดือดร้อนและปัญหาต่าง ๆ ตามมา ซึ่งจะส่งผลต่อเนื่องมาถึงช่วงหลังสงคราม

ปัญหาสำคัญอีกด้านคือ หากจะทำการเปิดเสรีทางเศรษฐกิจ ก็ต้องมาพิจารณาว่าควรจะให้เอกชนได้ทำการค้าเสรีหรือเริ่มเปิดระบบทุนนิยมเสรีในประเทศหรือไม่ โดยปัญหาที่ต้องพิจารณาเรื่องการเปิดเสรีเกี่ยวกับอุตสาหกรรมและกิจการลงทุนของรัฐบาล ประการแรก รัฐบาลได้ลงทุนไว้ในบริษัทต่าง ๆ เป็นจำนวนมาก เพื่อที่จะส่งเสริมให้คนไทยรู้จักการค้าและให้มีบริษัทใหญ่ ๆ ภายในประเทศเกิดขึ้น เมื่อบริษัทต่าง ๆ ดำเนินงานได้ผลดีและได้กำไรพอที่จะบริหารจัดการตัวเองได้ รัฐบาลก็ควรจะต้องถอนหุ้นหรือถอนเงินที่ลงทุนไปเอามาคืน การคลังเพื่อเป็นการใช้หนี้ที่กู้ยืมไปดำเนินกิจการ หรือลดจำนวนเงินลงทุนของรัฐบาลให้น้อยลงเพื่อเป็นการแก้ไขสถานการณ์เงินเพื่อในช่วงหลังสงครามอีกทางหนึ่ง ประการที่สอง ช่วงเวลาดังกล่าวเป็นช่วงเวลาใกล้สิ้นสุดสงคราม ซึ่งภายหลังสงครามจะต้องมีการต่อสู้ทางการค้าอย่างรุนแรง หากบริษัทของรัฐต้องต่อสู้ทางด้านการค้ากับเอกชน รัฐวิสาหกิจที่มีรัฐบาลเป็นแกนสำคัญในการขับเคลื่อนย่อมไม่สามารถแข่งขันกับเอกชนได้ เนื่องจากการประเมินสถานการณ์ขณะที่มีการใช้อำนาจผูกขาดในทางราชการช่วยอยู่ก็ยังไม่สามารถดำเนินการให้

¹⁰ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, (2) สร0201.22.4/7 เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี กองกลาง สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี เรื่องกำหนดการประชุมและระเบียบวาระการประชุมกรรมการพิจารณาปัญหาเศรษฐกิจ (18 มีนาคม 2487 - 27 มีนาคม 2488).

ได้ผลดีเท่าที่ควร ซึ่งก็สะท้อนให้เห็นถึงศักยภาพของรัฐวิสาหกิจไทยที่มีการประเมินตนเองว่าไม่ได้มีศักยภาพเพียงพอที่จะแข่งขันแบบเสรีกับเอกชนได้

อย่างไรก็ดี มุมมองของคณะกรรมการฯ มองว่า ถ้าหากจะปรับให้รัฐวิสาหกิจต่าง ๆ แปรรูปไปเป็นของเอกชนแทนก็จะทำให้มีการแข่งขันเพื่อพัฒนาประสิทธิภาพในการผลิตและการค้ามากยิ่งขึ้น ตลอดจนอาจจะมีวิธีการบริหารจัดการซึ่งน่าจะดีกว่ารัฐวิสาหกิจที่รัฐบาลกำลังดำเนินการอยู่ในเวลานี้¹¹ ซึ่งมุมมองของคณะกรรมการพิจารณาปัญหาเศรษฐกิจหลังสงครามดังกล่าวจึงค่อนข้างโน้มเอียงในการสนับสนุนให้รัฐบาลปรับไปใช้นโยบายทุนนิยมเสรีที่เปิดโอกาสให้เอกชนดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจแทนการผูกขาดของรัฐบาล รวมทั้งยังมองว่าควรปรับโครงสร้างรัฐวิสาหกิจแปรรูปให้เป็นการดำเนินกิจการในภาคเอกชนแทน โดยให้รัฐทำการถอนหุ้นออกมา หรือจำกัดให้เหลือไว้เพียงบางส่วน อย่างไรก็ตามการตัดสินใจพิจารณานโยบายด้านเศรษฐกิจอุตสาหกรรมในขั้นสุดท้ายก็ยังเป็นหน้าที่ของรัฐบาลในการเป็นผู้พิจารณาชี้ขาดว่าจะผลักดันอุตสาหกรรมของรัฐบาลไปในรูปแบบใด

2.2 การโอนโรงงานฟอกหนัง กระทรวงกลาโหมไปให้กระทรวงพาณิชย์และการอุตสาหกรรม พ.ศ. 2487 เพื่อแก้ไขสะสมปัญหาเรื่องการทุจริตที่เกี่ยวข้องกับเครือญาติของจอมพล ป. พิบูลสงคราม

ในช่วงสงครามโลกครั้งที่สองกระทรวงกลาโหมกระตือรือร้นที่จะผลักดันให้เกิดการสร้างกิจการฟอกหนังของตนเองเพื่อแก้ปัญหาขาดแคลนหนังฟอกสำหรับใช้ผลิตเครื่องแต่งกายและยุทธภัณฑ์ของทหาร จนกระทั่งมีการควบคุมและบังคับซื้อขาดโรงงานฟอกหนังเอกชนมาเป็นของกระทรวงกลาโหมเพื่อนำมาดำเนินการผลิตหนังฟอกของกระทรวงกลาโหม¹² แต่เพียงแค่นี้ไม่นานความชิงชังจริงจังเกี่ยวกับการดำเนินการกิจการอุตสาหกรรมฟอกหนังของกระทรวงกลาโหมก็เปลี่ยนไปในช่วงปลายสงคราม หลังการลาออกของจอมพล ป. พิบูลสงคราม กระทรวงกลาโหมภายใต้รัฐบาลใหม่ที่เกิดขึ้นมา ก็เห็นว่าโรงงานฟอกหนังที่กระทรวงกลาโหมยึดและบังคับซื้อมาจากเอกชนเพื่อมาบริหารจัดการเองกลายเป็นภาวะที่ล้นเกินจากความรับผิดชอบหลักของกระทรวงกลาโหมและต้องการให้มีการโอนย้ายไปสังกัดกระทรวงที่ควรจะเป็นผู้รับผิดชอบโดยตรงอย่างกระทรวงพาณิชย์และการอุตสาหกรรม

¹¹ เรื่องเดียวกัน.

¹² หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, (2) [สร0201.22.2.12/5](#) เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี กองกลาง สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี เรื่ององค์การหรือโรงงานฟอกหนังของกระทรวงการอุตสาหกรรม" (18 กันยายน 2490 - 15 ธันวาคม 2496).

ส่วนหนึ่งของการตัดสินใจดังกล่าวของกระทรวงกลาโหมก็อาจมาจากปัญหาการทุจริตช่วงปลายสมัยจอมพล ป. พิบูลสงครามระยะที่หนึ่งซึ่งมีการตรวจสอบและพบการทุจริตของเจ้าหน้าที่ในกลุ่มโรงงานอุตสาหกรรมของรัฐบาล ซึ่งรวมไปถึงโรงงานฟอกหนังด้วย ซึ่งส่วนหนึ่งในกลุ่มเจ้าหน้าที่ที่มีการทุจริตและมีการพิจารณาลงโทษคือ นายปรุง ชิตตะสังคะ น้องชายของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ในตำแหน่งเลขาธิการรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการอุตสาหกรรม มีความผิดฐานสมคบกันพยายามจะขายสีฟอกหนังให้แก่ราชการเอากำไรเกินควรและทำไปเพื่อผลประโยชน์ส่วนตัว มีการพิจารณาลงโทษให้ตัดเงินเดือน 10% โดยมีกำหนด 5 เดือน และนายเฉลียว ชิตตะสังคะ เครือญาติสายสกุลเดียวกับจอมพล ป. พิบูลสงคราม ในตำแหน่งหัวหน้าโรงงานทำกาวและโรงงานฟอกหนังของกรมพลัทธิการทหารบก มีความผิดฐานมีส่วนร่วมในการเสนอขายสีฟอกหนังและพูดอวดอ้างที่จะย้ายโรงงานเนื้อและนม มีการพิจารณาลงโทษสั่งตัดเงินเดือน 20% มีกำหนด 4 เดือน¹³ อีกทั้งผู้อำนวยการโรงงานฟอกหนังของกรมพลัทธิการทหารบกก็คือ พลตรีประภิต ชิตตะสังคะ พี่ชายของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ซึ่งจอมพล ป. พิบูลสงครามมีคำสั่งให้เป็นผู้อำนวยการโรงงานฟอกหนังของกรมพลัทธิการทหารบกตั้งแต่วันที่ 17 กรกฎาคม พ.ศ. 2485¹⁴ ซึ่งโดยตำแหน่งผู้อำนวยการก็อาจต้องทราบข่าวการทุจริตเกี่ยวกับเครือญาติของตนในกรณีดังกล่าวด้วยเช่นกัน

จึงเห็นได้ว่าเครือญาติของจอมพล ป. พิบูลสงครามเข้ามามีผลประโยชน์ในการดำรงตำแหน่งที่เกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรมของรัฐบาล โดยเฉพาะโรงงานฟอกหนังถึง 3 คน ซึ่งเป็นทั้งพี่ชาย น้องชาย และเครือญาติสายสกุลเดียวกันกับจอมพล ป. พิบูลสงคราม และมีส่วนในการทุจริตที่เกิดขึ้นในโรงงานฟอกหนังถึงขั้นมีการตัดสินลงโทษถึง 2 คน และนอกจากนี้ในกรณีการทุจริตดังกล่าวก็ยังมีกลุ่มเครือข่ายผู้กระทำความผิดร่วมด้วยอีกหลายคนซึ่งก็เป็นเจ้าหน้าที่ในโรงงานฟอกหนังซึ่งก็มีการพิจารณาลงโทษเช่นกัน

นับได้ว่าจากกรณีศึกษาอุตสาหกรรมฟอกหนังโดยรัฐ ทำให้เห็นว่าการจัดตั้งอุตสาหกรรมของรัฐบาลในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงครามนั้นมีลักษณะเป็นทุนนิยมขุนนางหรือทุนนิยมข้าราชการจริง คือมีการแสวงหาผลประโยชน์เพื่อพวกพ้อง และพวกพ้องที่ว่าก็เป็นถึงเครือญาติของจอมพล ป. พิบูลสงครามโดยตรง อย่างไรก็ตาม อย่างไรก็ดี จากกรณีดังกล่าว จอมพล ป.

¹³ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, บก.สส. 1/483 เอกสารกองบัญชาการทหารสูงสุด กระทรวงกลาโหม เรื่องให้ประธานกัมการควบคุมสมรรถภาพและวินัยข้าราชการ สอบสวนพลัทธิการณณ์เกี่ยวกับ นายอาบ อินทกนก ม.ล.ฉายชื่น กำพู และบันจุกนทำงานโรงงานสบู่และโรงฟอกหนังและคนอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง (30 ตุลาคม - 20 ธันวาคม 2486).

¹⁴ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, บก.สส. 1/228 เอกสารกองบัญชาการทหารสูงสุด กระทรวงกลาโหม เรื่องบันทึกการประชุมเรื่องโรงงานฟอกหนัง ผบ.ทหารสูงสุดสั่งให้กะชวง(กระทรวง)อุตสาหกรรมมอบกิจการควบคุมโรงงานฟอกหนังให้แก่กะชวง(กระทรวง)กลาโหมดำเนินการ (11 - 17 กันยายน 2485).

พิบูลสงครามก็ให้มีการพิจารณาตัดสินให้ลงโทษผู้กระทำความผิดทั้งหมด รวมทั้งเครือญาติของตนเองด้วยเช่นกัน

จากปัญหาการทุจริตดังกล่าวในช่วงปลายจอมพล ป. พิบูลสงครามระยะที่หนึ่ง ทำให้ต่อมาทางกระทรวงกลาโหมในรัฐบาลใหม่จึงได้ทำเรื่องขอโอนกิจการโรงงานฟอกหนังที่มีปัญหาการทุจริตเกิดขึ้นของกระทรวงกลาโหมไปให้กระทรวงพาณิชย์และอุตสาหกรรม ดำเนินการแทนใน พ.ศ. 2487¹⁵ ซึ่งการเสนอให้โอนย้ายอุตสาหกรรมฟอกหนังจากพาทหาร ไปอยู่ในมือของส่วนงานที่เกี่ยวข้องโดยตรงอย่างกระทรวงพาณิชย์และอุตสาหกรรม แม้ว่าส่วนหนึ่งอาจเป็นเพราะปัญหาภายในของโรงงานฟอกหนังดังที่ได้กล่าวไปที่ทำให้ฝ่ายทหารต้องการผลึกความรับผิดชอบต่อปัญหาของโรงงานฟอกหนังออกไปจากภาระของตนเอง แต่อีกทางหนึ่งก็อาจถือได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของการลดทอนนโยบายชาตินิยมทางเศรษฐกิจในช่วงสงครามที่ทหารเข้ามาดำเนินการโดยตรงแบบแข็งกร้าวทั้งการควบคุมและการบังคับซื้อโรงงานเอกชนชาวจีน ไปสู่การผ่อนคลายความเข้มงวดและการผูกขาดการใช้อำนาจรัฐให้ลดลง ในการยอมปล่อยให้อุตสาหกรรมฟอกหนังโดยรัฐไปเป็นหน้าที่ของกระทรวงพาณิชย์และการอุตสาหกรรม ที่มีหน้าที่รับผิดชอบด้านเศรษฐกิจอุตสาหกรรมโดยตรง

2.3 การเสนอให้ยกเลิกการควบคุมการนำเข้าและส่งออกหนังสัตว์ พ.ศ. 2487 - 2488

ในช่วงต้นของสงครามโลกมีการออกพระราชบัญญัติควบคุมการส่งออกไปนอกและการนำเข้ามาในราชอาณาจักรไทยซึ่งสินค้าบางอย่าง พ.ศ. 2482 ต่อมาทางกระทรวงกลาโหม โดยกรมพลธิการทหารบกได้เสนอในที่ประชุม เพื่อขอให้มีการออกนโยบายไม่อนุญาตให้ส่งหนังสัตว์ออกนอกราชอาณาจักรเพราะเป็นสิ่งที่ทหารและประชาชนจำเป็นต้องใช้ ซึ่งข้อห้ามดังกล่าวก็สร้างความเดือนร้อนแก่อุตสาหกรรมหนังเอกชนเป็นอย่างมาก ต่อมาในวันที่ 2 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2488 มีประกาศเรื่องการควบคุมหนังสัตว์จากรัฐมนตรีกระทรวงพาณิชย์ และกระทรวงมหาดไทยอีกครั้งหนึ่ง ส่งผลทำให้กลุ่มโรงงานฟอกหนังเอกชนจำนวนมากเข้ามาทำหนังสือร้องเรียนแก่คณะกรรมการเศรษฐกิจ เนื่องจากประกาศการควบคุมหนังสัตว์ฉบับดังกล่าวบัญญัติให้บรรดาเจ้าของหรือผู้จัดการที่มีหนังสัตว์อยู่ในความครอบครองของตน ต้องไปแจ้งปริมาณและสถานที่เก็บหนังสัตว์ต่อคณะกรรมการควบคุมเครื่องอุปโภคบริโภค ภายในกำหนดเจ็ดวัน และถ้ามีขึ้นภายหลังการประกาศควบคุมนี้ให้แจ้งปริมาณภายในสามวัน แต่แล้วจนกระทั่งถึงในช่วงปลายเดือนมีนาคม 2488 หรือเป็นเวลาเดือนกว่าก็ยังคงให้มีการควบคุมหนังสัตว์อยู่อย่างเดิม ทำให้บรรดาโรงงานฟอกหนังเอกชนเดือดร้อน กลุ่มโรงงาน

¹⁵ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, (2) [สร0201.22.2.12/1](#) เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี กองกลาง สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี เรื่องโรงงานฟอกหนังกะชวงกลาโหม (17 เมษายน 2484 - 9 กรกฎาคม 2489).

พอกหนึ่งเอกชนหลายคนจึงได้ส่งผู้แทนไปสอบถามกับเจ้าหน้าที่สำนักงานคณะกรรมการควบคุม และเจ้าของโรงงานพอกหนึ่งรวม 45 รายที่ยื่นคำร้องไปทางสำนักงานเลขาธิการคณะกรรมการพิจารณาปัญหาเศรษฐกิจของชาติเกี่ยวกับประกาศควบคุมหนังสือ¹⁶

เห็นได้ว่าการควบคุมหนังสือในประกาศพระราชบัญญัติหลายฉบับได้ส่งผลกระทบต่อบรรดาเจ้าของโรงงานพอกหนึ่งเป็นอย่างมาก เนื่องจากหนังสือถูกเก็บไว้นานไป ประกอบกับการไม่ให้มีการซื้อขายก็จะเสื่อมสภาพลงไปจึงเป็นการทำให้เสียประโยชน์ต่อเจ้าของโรงงาน และทำให้สูญเสียรายได้ไปด้วยเช่นกัน ทำให้เจ้าของโรงงานพอกหนึ่งเอกชนรวมไปถึงลูกจ้างกรรมกรในโรงงานและครอบครัวได้รับความเดือดร้อนจากกรณีนี้ดังที่กล่าวไป

จากใช้อำนาจในการผูกขาดการซื้อขายหนังสือโดยรัฐบาลที่ผลักดันเพื่อผลประโยชน์ของกระทรวงกลาโหมจึงเห็นได้ชัดว่า เป็นกระบวนการตอรองเพื่อควบคุมอำนาจและผลประโยชน์จากฝ่ายทหารโดยตรง โดยผลักดันให้รัฐบาลออกกฎหมายเพื่ออำนาจประโยชน์และอำนาจในการควบคุมกิจการพอกหนึ่งของเอกชน แม้ว่าทางหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ อย่างกระทรวงพาณิชย์จะมีการทัดทานให้แก่กระทรวงการผูกขาดในอุตสาหกรรมพอกหนึ่งที่เอื้อประโยชน์ให้กับฝ่ายทหารซึ่งส่งผลกระทบต่ออุตสาหกรรมพอกหนึ่งของเอกชน ฝ่ายทหารก็ยังยืนยันที่จะใช้อำนาจในการควบคุมอุตสาหกรรมพอกหนึ่งเพื่อเอื้อประโยชน์ให้กับฝ่ายทหารต่อไป

จากข้อร้องเรียนของเจ้าของโรงงานพอกหนึ่งรวม 45 ราย ที่ได้ยื่นคำร้องไปทางสำนักงานเลขาธิการคณะกรรมการพิจารณาปัญหาเศรษฐกิจของชาติดังกล่าว สะท้อนให้เห็นว่าเจ้าของโรงงานพอกหนึ่งทั้งหลายได้รับความเดือดร้อนเป็นอย่างมากจากการผูกขาดและควบคุมการซื้อขายหนังสือโดยฝ่ายทหาร ต่อมารัฐมนตรีว่าการกระทรวงพาณิชย์จึงได้แจ้งกลับไปยังเลขาธิการคณะกรรมการพิจารณาปัญหาเศรษฐกิจของชาติถึงการปฏิบัติงานเพื่อคลี่คลายปัญหาดังกล่าวว่าการกระทรวงพาณิชย์ได้ออกใบอนุญาตสำหรับหนังสือ หนังสือเค็ม มอบให้กับผู้จัดการโรงงานพอกหนึ่งและกระทรวงการอุตสาหกรรมเพื่อดำเนินการจัดซื้อแล้วจำนวน 50% ของจำนวนที่แจ้งปริมาณไว้สำหรับงวดแรกเสร็จเรียบร้อยแล้วเป็นจำนวน 53 ราย โดยหนังสือที่อยู่ในความควบคุมประกาศนี้คือหนังสือกระบือทุกชนิดทั้งสด แช่เกลือ และตากแห้ง ส่วนหนังสือที่ไม่ควบคุมโดยเฉพาะหนังสือแห่งทางโรงงานพอกหนึ่งก็ไม่ต้องการ ฉะนั้นเมื่อมีผู้ใดขออนุญาตซื้อเข้ามาทางการก็อนุญาตให้ขายได้สำหรับหนังสือเค็มก็สงวนไว้เพื่อให้ขายแก่โรงงานพอกหนึ่งเพียงครั้งหนึ่งของจำนวนที่แจ้งปริมาณไว้ ส่วนที่เหลือเมื่อมีผู้ขออนุญาตซื้อขายกันทางการก็จะอนุญาตให้ซื้อขายกันได้ตามบันทึกที่แจ้งมา¹⁷ ประเด็นดังกล่าวจึงหมายความว่าทาง

¹⁶ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, (2) [สร0201.22.4/17](#) เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี กองกลาง สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี เรื่องหนังสือและโรงงานพอกหนึ่ง (25 กันยายน 2487 - 30 พฤษภาคม 2488).

¹⁷ เรื่องเดียวกัน.

กระทรวงพาณิชย์ได้เร่งดำเนินการจัดการแก้ไขปัญหาการซื้อขายให้กับบรรดาเจ้าของโรงงานฟอกหนังแล้วในระดับหนึ่งซึ่งก็ทำให้ปัญหาได้คลี่คลายลงไปบางส่วนแล้ว

จึงถือเป็นการทบทวนและแก้ปัญหานโยบายชาตินิยมทางเศรษฐกิจในช่วงปลายสงคราม โดยผ่านกระบวนการต่อต้านนโยบายเพื่อผ่อนปรนภาวะการผูกขาดในการควบคุมการซื้อขายหนังสัตว์ในช่วงสงครามระหว่างกระทรวงกลาโหม กระทรวงพาณิชย์และอุตสาหกรรม และคณะกรรมการพิจารณาปัญหาเศรษฐกิจของชาติ ซึ่งผลของการตัดสินใจในการเลือกใช้นโยบายในเรื่องดังกล่าวก็ส่งผลกระทบต่อภาคเอกชนดังในกรณีที่กำลังกล่าวมา

2.4 การตั้งองค์การโรงงานฟอกหนังของรัฐบาลด้วยระบบบริหารแบบบริษัท การค้า พ.ศ. 2489

เมื่อสงครามโลกครั้งที่สองได้สิ้นสุดลงในช่วงรัฐบาลรอยต่อ พ.ศ. 2488 มีการย้ายโอนโรงงานฟอกหนังที่กรมพลธิการทหารบกควบคุมอยู่มาสังกัดที่กระทรวงการอุตสาหกรรม แต่กลับมีปัญหาเกิดขึ้น เนื่องจากเมื่อกรมโรงงานอุตสาหกรรมมารับช่วงการดำเนินงานโรงงานฟอกหนังต่อจากกระทรวงกลาโหม เป็นช่วงที่สถานะความได้เปรียบของโรงงานฟอกหนังของรัฐต่อการใช้อำนาจในการผูกขาดและกีดกันโรงงานฟอกหนังเอกชนชาวจีนนั้นเปลี่ยนแปลงไป เนื่องด้วยในระยะหลังสงครามจากคำสั่งยกเลิกการควบคุมหนัง ทำให้โรงงานฟอกหนังของรัฐบาลภายใต้การดูแลของกระทรวงอุตสาหกรรมจึงต้องดำเนินการแข่งขันกับโรงงานฟอกหนังเอกชนอีกครั้งด้วยความเท่าเทียมกัน โดยไม่มีกฎหมายมาสร้างความได้เปรียบต่อกัน อีกทั้งตัวโรงงานฟอกหนังของรัฐเองก็เริ่มมีความเสื่อมโทรมขึ้นด้วยจากสภาพโรงงานเก่าที่ซื้อต่อมาจากเจ้าของชาวจีนทำให้ในปลาย พ.ศ. 2489 ก็มีการแต่งตั้งคณะกรรมการสะสางกิจการโรงงานฟอกหนังที่กระทรวงอุตสาหกรรมได้แต่งตั้งขึ้นมา เพื่อแก้ปัญหาการดำเนินกิจการในอุตสาหกรรมฟอกหนังของรัฐบาลที่มีการรายงานการขาดทุนจากบดุลของโรงงานฟอกหนังในปีดังกล่าวถึง 737,256.84 บาท¹⁸

ด้วยเหตุที่โรงงานฟอกหนังของรัฐในระยะหลังมีแต่ขาดทุนทำให้กระทรวงการอุตสาหกรรมจึงจะเปลี่ยนวิธีการบริหารงานใหม่โดยจัดตั้งเป็น “องค์การ” ที่มีคณะกรรมการบริหารงานแบบบริษัทการค้า มาเป็นผู้บริหารแทนการใช้การบริหารแบบระบบราชการตามเดิม ทำให้ในเดือนธันวาคม พ.ศ. 2489 จึงมีประกาศการตั้งองค์การโรงงานฟอกหนังขึ้นมา เฉพาะโรงงานฟอกหนังของรัฐบาลที่อยู่ในกรุงเทพ โดยแยกการบริหารจากกรมโรงงานอุตสาหกรรมและให้ขึ้นตรงต่อคณะกรรมการอำนวยการองค์การโรงงานฟอกหนังซึ่งมีปลัดกระทรวงการอุตสาหกรรมเป็น

¹⁸ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, (2) สร0201.22.2.12/5 เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี กองกลาง สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี เรื่ององค์การหรือโรงงานฟอกหนังของกระทรวงการอุตสาหกรรม (18 กันยายน 2490 - 15 ธันวาคม 2496).

ประธานกรรมการ เมื่อมีการเปลี่ยนโครงสร้างการบริหารจัดการและวิธีการดำเนินงานมาเป็นแบบองค์การ ทำให้การปฏิบัติงานบางอย่างที่เคยล่าช้าและไม่เหมาะสมก็ได้รับการแก้ไขให้สะดวกและรวดเร็วยิ่งขึ้น ทำให้มีการดำเนินงานอย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้นและส่งเสริมการค้าของหน่วยงานได้ดียิ่งขึ้นกว่าเดิม

จากการปรับระบบโครงสร้างการปฏิบัติงานตามแบบเอกชน ที่ให้หน่วยงานอุตสาหกรรมของรัฐมีลักษณะการบริหารงานแบบเอกชนตามลักษณะทุนนิยมเสรีมากยิ่งขึ้น คือเป็นการใช้ระบบการทำงานแบบเอกชนเป็นตัวขับเคลื่อนภาคอุตสาหกรรมของรัฐมากยิ่งขึ้นกว่าเดิมที่ใช้ระบบราชการที่ล่าช้าและไม่มีประสิทธิภาพ¹⁹ จึงทำให้เห็นถึงการปรับเปลี่ยนนโยบายและโครงสร้างการบริหารงานในรูปแบบบริษัทการค้าที่เรียกว่า องค์การโรงงานฟอกหนัง ที่ถูกนำมาใช้กับอุตสาหกรรมฟอกหนังของรัฐบาลในช่วงรัฐบาลรอยต่อหลังสงครามโลกครั้งที่สอง จึงนับได้ว่าเป็นแนวคิดชาตินิยมทางเศรษฐกิจแบบทบทวนตัวเอง ที่ได้ปรับนโยบายในช่วงรัฐบาลรอยต่อโดยแสวงหาแนวทางใหม่ ๆ ในการบริหารจัดการอุตสาหกรรมของรัฐบาลที่แตกต่างจากช่วงจอมพล ป. พิบูลสงครามระยะที่ 1 มากยิ่งขึ้น

จนกระทั่งในวันที่ 8 พฤศจิกายน พ.ศ. 2490 ก็เกิดเหตุการณ์รัฐประหารขึ้น และจอมพล ป. พิบูลสงครามได้กลับขึ้นมามีอำนาจอีกครั้งในวันที่ 8 เมษายน พ.ศ. 2491 ถือเป็นจุดเริ่มต้นของนโยบายชาตินิยมทางเศรษฐกิจสมัยจอมพล ป. พิบูลสงครามระยะที่สอง (พ.ศ. 2491 - 2500) การขึ้นมามีอำนาจของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ส่งผลให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการอุตสาหกรรมคนใหม่ได้สั่งให้ทำการรวมโรงงานฟอกหนังที่เหลืออยู่ทั้งหมดมาขึ้นกับกรมโรงงานอุตสาหกรรมตามเดิม และให้ยุบเลิกองค์การโรงงานฟอกหนังลง ส่วนด้านโครงสร้างการบริหารจัดการโรงงานฟอกหนังก็ให้กลับไปดำเนินการตามแบบราชการต่อไป เท่ากับว่าการปรับโครงสร้างระบบบริหารจัดการอุตสาหกรรมฟอกหนังของรัฐบาลที่ใช้ลักษณะระบบการบริหารงานแบบบริษัทการค้าเอกชนมาบริหารจัดการก็มีอายุเพียงไม่นาน²⁰

สรุปได้ว่า ช่วงรัฐบาลรอยต่อหลังสงครามโลกครั้งที่สองเป็นช่วงเวลาของการทบทวนและพิจารณาการใช้แนวคิดชาตินิยมทางเศรษฐกิจที่ปรับเปลี่ยนจากการผูกขาดแบบแข็งกร้าวไปสู่การผ่อนคลายนโยบายและการทดลองปรับโครงสร้างการบริหารโรงงานฟอกหนังไปเป็นแบบเอกชนมากขึ้น รวมทั้งการเสาะแสวงหาและแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจอุตสาหกรรมของรัฐที่สะสมมาตั้งแต่ช่วงสงครามโลกครั้งที่สองสมัยจอมพล ป. พิบูลสงครามระยะที่หนึ่ง แต่เพียงชั่วระยะเวลาไม่นานเมื่อเกิดการรัฐประหาร พ.ศ. 2490 และจอมพล ป. พิบูลสงครามกลับขึ้นมามีอำนาจอีกครั้ง

¹⁹ เรื่องเดียวกัน.

²⁰ เรื่องเดียวกัน.

ใน พ.ศ. 2491 นโยบายชาตินิยมทางเศรษฐกิจก็ถูกปรับเปลี่ยนอีกครั้งหนึ่งภายใต้บริบทของปัจจัยจากภายนอกที่เข้ามาในรูปแบบที่แตกต่างออกไปจากช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง

3. บทบาทของตะวันตกกับการขึ้นนำเศรษฐกิจและอุตสาหกรรมของประเทศไทยช่วงทศวรรษ 2490

3.1 คณะกรรมการเศรษฐกิจสำหรับเอเชียและตะวันออกไกลกับการผลักดันให้มีการจัดทำรายงานสำรวจเศรษฐกิจของประเทศไทย พ.ศ. 2491

หัวข้อนี้จะกล่าวถึงบทบาทของตะวันตกในส่วนของคณะกรรมการเศรษฐกิจสำหรับเอเชียและตะวันออกไกล (ECAFE) ในฐานะหน่วยงานสำคัญขององค์การระหว่างประเทศอย่างสหประชาชาติที่เข้ามามีบทบาทและพยายามผลักดันให้มีการจัดทำรายงานสำรวจเศรษฐกิจของประเทศไทยในช่วงจอมพล ป. พิบูลสงครามระยะที่สอง โดยใน พ.ศ. 2491 ดร.โลกานาธาน เลขานุการคณะกรรมการเศรษฐกิจสำหรับเอเชียและตะวันออกไกล (ECAFE) ได้ส่งหนังสือมาถึงนายบุญมา วงศ์สวรรค์ หัวหน้ากองสำรวจรายได้ กรมบัญชีกลาง ในหนังสือฉบับดังกล่าว ได้แจ้งว่า คณะกรรมการเศรษฐกิจสำหรับเอเชียและตะวันออกไกลมีโครงการที่จะจัดทำรายงานสำรวจเศรษฐกิจสำหรับเอเชียและตะวันออกไกลประจำปี (Annual economic survey) ซึ่งจะเป็นการสำรวจทางเศรษฐกิจเกี่ยวกับเรื่องประชากร ทรัพยากร รายได้ของประเทศ การผลิตทางเกษตรกรรม การผลิตทางเหมืองแร่ การผลิตทางอุตสาหกรรม การบริโภคและการปันส่วน การธนาคารและการคลัง ราคาและการเคลื่อนไหวแห่งราคา การค้ากับต่างประเทศ การขนส่ง ฯลฯ โดยเป็นการรายงานข้อมูลตั้งแต่ช่วงสิ้นสงครามโลกครั้งที่สองจนถึง พ.ศ. 2490 ซึ่งทาง ดร.โลกานาธาน ได้ขอให้ประเทศไทยจัดทำรายงานดังกล่าวขึ้น เพื่อเป็นการสำรวจข้อมูลทางเศรษฐกิจอุตสาหกรรมสำหรับประเทศในเอเชียและตะวันออกไกล²¹

ต่อมาใน พ.ศ. 2492 ก็มีความต่อเนื่องจากการที่คณะกรรมการเศรษฐกิจสำหรับเอเชียและตะวันออกไกลผลักดันให้มีการสำรวจเศรษฐกิจของประเทศไทย ทำให้ประเทศไทยได้เริ่มติดต่อและพูดคุยกับบริษัทที่ปรึกษาชาวต่างชาติเพื่อรับคำแนะนำในการทำการสำรวจเศรษฐกิจของประเทศ โดยข้อมูลการสำรวจเศรษฐกิจของประเทศที่จะจัดทำขึ้นยังเป็นเครื่องมือสำคัญในการนำไปขอเงินกู้จากธนาคารระหว่างประเทศอีกด้วย โดยที่ปรึกษาต่างชาติชื่อนาย W. A. Hunt ซึ่งเป็นเจ้าของบริษัทที่ปรึกษาด้านเศรษฐกิจของชาวต่างชาติ ได้เข้ามาพูดคุยกับรัฐบาลและให้คำแนะนำถึงกรณีของบริษัทที่ปรึกษาเศรษฐกิจในสหรัฐอเมริกาที่ไปช่วยทำ

²¹ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, (2) [สร0201.22/18](#) เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี กองกลาง สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี เรื่องการจัดทำรายงานสำรวจเศรษฐกิจของประเทศไทยร่วมกับผู้เชี่ยวชาญขององค์การสหประชาชาติ (13 มกราคม 2491 - 24 สิงหาคม 2492).

การสำรวจเศรษฐกิจในประเทศต่าง ๆ แล้วสามารถนำข้อมูลการสำรวจเศรษฐกิจไปขอเงินกู้จากธนาคารระหว่างประเทศได้ และเป็นช่องทางที่รัฐบาลไทยจะดำเนินการเช่นเดียวกันได้²²

จากที่กล่าวมาทำให้เห็นว่า รัฐบาลไทยมีความต้องการที่คล้อยตามต่อการผลักดันให้เกิดการสำรวจเศรษฐกิจของประเทศจากคณะกรรมการสำหรับเศรษฐกิจเอเชียและตะวันออกไกล จึงทำให้รัฐบาลได้เชิญบริษัทที่ปรึกษาชาวต่างชาติมาพูดคุยเพื่อว่าจ้างในการดำเนินการสำรวจทางเศรษฐกิจของประเทศตามคำร้องขอจากคณะกรรมการสำหรับเศรษฐกิจเอเชียและตะวันออกไกล โดยมีเป้าประสงค์เพื่อนำเอาข้อมูลจากการสำรวจทางเศรษฐกิจของประเทศไปใช้เป็นเครื่องมือและข้อมูลหลักฐานสำหรับเพิ่มความน่าเชื่อถือทางเศรษฐกิจเพื่อให้ได้โอกาสในการพิจารณาให้เงินกู้สำหรับการลงทุนเพื่อเศรษฐกิจและอุตสาหกรรมจากธนาคารระหว่างประเทศในฟากทุนนิยมเสรีอย่างธนาคารโลกและธนาคารเพื่อการส่งออกและนำเข้า

4. บทบาทของรัฐบาลไทยกับการพัฒนาเศรษฐกิจและอุตสาหกรรมในช่วงทศวรรษที่ 2490

4.1 การตั้งคณะกรรมการพิจารณางานอุตสาหกรรมของรัฐบาลครั้งที่สอง และนโยบายการฟื้นฟูกิจการอุตสาหกรรมของรัฐบาล

ใน พ.ศ. 2490 มีการนำเสนอจากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงอุตสาหกรรมถึงเลขาธิการคณะรัฐมนตรีเพื่อให้พิจารณาการจัดตั้งคณะกรรมการพิจารณางานอุตสาหกรรมของรัฐบาลอีกครั้ง ซึ่งคณะกรรมการชุดนี้เคยตั้งมาแล้วครั้งหนึ่งระหว่าง พ.ศ. 2482 - 2485 และได้ยุบเลิกไป โดยครั้งนี้มีการเสนอโดยกรมวิทยาศาสตร์ให้มีการฟื้นฟูและแต่งตั้งคณะกรรมการดังกล่าวขึ้นใหม่เป็นครั้งที่สองใน พ.ศ. 2490 คณะกรรมการพิจารณางานอุตสาหกรรมของรัฐบาลมีแนวทางเชิงอุดมการณ์ในทิศทางเดิมคือ ค่อนข้างขึ้นไปในทางเปิดเสรีให้เอกชนมีส่วนร่วมเป็นผู้ดำเนินการจัดสร้างอุตสาหกรรมขึ้น โดยมีรัฐดำเนินการในกลุ่มอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ที่เอกชนไม่สามารถทำได้ ส่วนของอุตสาหกรรมในรัฐวิสาหกิจเดิมก็จัดการปรับปรุงให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น รวมทั้งการส่งเสริมอุตสาหกรรมในระดับครัวเรือน²³

ด้านกิจการอุตสาหกรรมของรัฐบาลที่ดำเนินการอยู่ก่อนข้างมีปัญหาและอุปสรรคอย่างมาก กระทรวงอุตสาหกรรมจึงได้เสนอโครงการฟื้นฟูกิจการอุตสาหกรรมขึ้นมาใน พ.ศ. 2492 โดยกระทรวงอุตสาหกรรมยังได้ทำการวิเคราะห์และหาแนวทางแก้ปัญหาเศรษฐกิจและอุตสาหกรรม

²² เรื่องเดียวกัน.

²³ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, (2)สร0201.22.2/20 เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี กองกลาง สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี เรื่องกรรมการพิจารณางานอุตสาหกรรมของรัฐบาล (14 กุมภาพันธ์ 2482 - 12 สิงหาคม 2492).

ของรัฐบาลไทยร่วมกับ ดร.โยเซฟ เอส กุลด์ เจ้าหน้าที่ธนาคารโลก ที่รัฐบาลไทยยืมตัวให้มาช่วยทำรายงานทางเศรษฐกิจเพื่อยื่นขอเงินจากธนาคารโลก โดย ดร.โยเซฟ เอส กุลด์ ได้เสนอโครงการ Thai Development Company เป็นแนวทางฟื้นฟูกิจการอุตสาหกรรมของประเทศไทยในด้านต่าง ๆ โดยมีการเสนอรูปแบบการร่วมทุนระหว่างรัฐบาลไทย เอกชนไทย และนักลงทุนชาวอเมริกันมาให้พิจารณา ซึ่งกระทรวงการอุตสาหกรรมได้เชิญประชุมอธิบดีเป็นการภายในและได้ให้ ดร.โยเซฟ เอส กุลด์ มาร่วมชี้แจงประเด็นดังกล่าว ในวันที่ 7 มิถุนายน พ.ศ. 2492²⁴

นับได้ว่าเป็นกรณีศึกษาที่ทำให้เห็นถึงการเชิญเจ้าหน้าที่ของธนาคารโลกซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่จากองค์การระหว่างประเทศในฟากทุนนิยมเสรีที่มีอเมริกาเป็นผู้นำโดยตรงมาเป็นที่ปรึกษาในการดำเนินการทางเศรษฐกิจและอุตสาหกรรมของไทย ทำให้เห็นแนวคิดในการเปิดประเทศรับการร่วมทุนจากต่างชาติที่ได้ข้อแนะนำจากเจ้าหน้าที่ของธนาคารโลก อย่าง ดร.โยเซฟ เอส กุลด์ ซึ่งในกรณีนี้ การมีที่ปรึกษาจากธนาคารโลกก็เป็นตัวบ่งชี้อย่างดีถึงบทบาทของตะวันตกโดยเฉพาะอเมริกาที่เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในระดับนโยบายของรัฐบาลไทยในการชี้แนะให้รัฐบาลดำเนินการตามรูปแบบทุนนิยมเสรี อีกทั้งการที่มีข้อแนะนำให้เปิดการร่วมทุนกับต่างชาติในรูปแบบขององค์การร่วมทุน ไทย-อเมริกัน ก็เป็นการชี้แนะให้รัฐบาลผูกมัดตัวเองกับทุนนิยมเสรีจากฟากอเมริกาอย่างใกล้ชิดแนบแน่นต่อกัน

4.2 การจัดทำพระราชบัญญัติสภาเศรษฐกิจแห่งชาติ พ.ศ. 2493 กับที่ปรึกษาจากธนาคารโลก

สภาเศรษฐกิจแห่งชาติก่อตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 15 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2493 ในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี มีหน้าที่เสนอความเห็น ให้คำแนะนำ และข้อชี้แจงต่อรัฐบาลในเรื่องเกี่ยวกับการเศรษฐกิจของประเทศ ซึ่งต่อมาคือสำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ หรือ สศช. ที่เรียกกันโดยทั่วไปว่า “สภาพัฒน์ฯ” ในปัจจุบัน โดยรัฐบาลได้ผลักดันให้มีการออกพระราชบัญญัติสภาเศรษฐกิจแห่งชาติขึ้นมาตั้งแต่ พ.ศ. 2492 จนกระทั่งแล้วเสร็จและประกาศเป็นพระราชบัญญัติสภาเศรษฐกิจแห่งชาติใน พ.ศ. 2493 เริ่มบังคับใช้ในวันที่ 15 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2493

การตั้งสภาเศรษฐกิจแห่งชาตินี้ขึ้นถือเป็นสิ่งสำคัญที่สะท้อนให้เห็นว่าทางภาครัฐต้องการพัฒนาเศรษฐกิจและอุตสาหกรรมของประเทศให้เป็นระบบมากยิ่งขึ้น หลังจากที่มีการตั้งคณะกรรมการกลางเพื่อพิจารณาทางเศรษฐกิจและอุตสาหกรรมของรัฐบาล นอกจากนี้ยังมี

²⁴ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สร0201.22.1/3 เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี กองกลาง สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี เรื่องความเห็น ดร.กฤษณ์เกี่ยวกับคำครองชีพ และเงินเพื่อ ฯลฯ (13 พฤษภาคม 2492 - 19 พฤศจิกายน 2495).

ข้อมูลอีกว่าเลขธิการและที่ปรึกษาของสภาเศรษฐกิจแห่งชาติก็ยังคงเป็น ดร.โยเซฟ เอส กุลด์ ผู้เชี่ยวชาญจากธนาคารโลกที่ถูกยืมตัวเข้ามาเป็นที่ปรึกษาด้วยเช่นกัน²⁵ ถือได้ว่าผู้ชั้นนำแนวทางพัฒนาเศรษฐกิจและอุตสาหกรรมของประเทศไทยในขณะนั้น เป็นคนของฝ่ายทุนนิยมเสรีอย่างชัดเจน และคำแนะนำจากที่ปรึกษาก็ต้องมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจและอุตสาหกรรมของไทยในเวลาต่อมา

4.3 การวางแผนพัฒนาอุตสาหกรรมฟอกหนังโดยรัฐสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม ระยะเวลาที่สอง

4.3.1 นโยบายปรับปรุงโรงงานฟอกหนังเก่าของทหาร พ.ศ. 2490 - 2492

คณะกรรมการพิจารณาโรงงานอุตสาหกรรมของรัฐบาลที่ตั้งขึ้นมาเป็นครั้งที่สองได้เสนอแนวทางอุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรมฟอกหนังที่เป็นส่วนความรับผิดชอบของกระทรวงอุตสาหกรรมในขณะนั้น ทำให้เริ่มมีการผลักดันนโยบายการฟื้นฟูโรงงานอุตสาหกรรมของรัฐบาล รวมไปถึงโรงงานฟอกหนังของรัฐให้ดียิ่ง โดยนับตั้งแต่ช่วงสงครามโลกครั้งที่สองที่ฝ่ายทหาร โดยกรมพลาธิการทหารบกมีความพยายามในการเสนอให้รัฐบาลอนุมัติการสร้างโรงงานฟอกหนังขนาดใหญ่ที่ทันสมัยมาตั้งแต่ พ.ศ. 2484 แต่เนื่องจากสถานการณ์สงครามทำให้มีข้อจำกัดด้านการใช้งบประมาณและการพิจารณาในแง่มุมมองทางเศรษฐกิจหรือความคุ้มค่าในการลงทุนสร้างโรงงานขนาดใหญ่ในสถานการณ์สงคราม ทำให้คณะกรรมการพิจารณาโรงงานอุตสาหกรรมของรัฐบาลในขณะนั้นไม่พิจารณารับรองการจัดสร้างโรงงานฟอกหนังของฝ่ายทหารขึ้น แต่ให้มีการใช้อำนาจพิเศษในช่วงสงครามทำการเจรจาบังคับซื้อโรงงานฟอกหนังที่มีอยู่แล้วของเอกชนมาดำเนินการแทน ฝ่ายกรมพลาธิการทหารบกจึงทำการยึดและบังคับซื้อกิจการโรงงานฟอกหนังเอกชนในช่วงสงครามโลกครั้งที่สองมา 17 แห่ง ตั้งแต่ใน พ.ศ. 2485 เพื่อนำมาดำเนินการในกิจการฟอกหนังของฝ่ายทหาร เพื่อนำหนังฟอกที่ได้ไปจัดทำเป็นเครื่องแต่งกายและยุทธภัณฑ์ทางการทหาร ทำให้นโยบายการจัดตั้งโรงงานฟอกหนังขนาดใหญ่ที่ทันสมัยของทหารก็หยุดชะงักไปนับแต่นั้น

โรงงานฟอกหนังที่ฝ่ายทหารยึดและบังคับซื้อมาจากกลุ่มทุนเอกชนชาวจีนซึ่งเดิมก็เป็นโรงงานที่จัดตั้งขึ้นมานานแล้ว และมีการใช้งานต่ออีกทอดหนึ่งจากฝ่ายทหาร ทำให้เริ่มมีความเสื่อมโทรมลงไป จนกระทั่งใน พ.ศ. 2491 จึงมีการฟื้นฟูและปรับปรุงโรงงานฟอกหนังของรัฐ ซึ่งขณะนั้นได้ถ่ายโอนมาอยู่ในความดูแลของกระทรวงการอุตสาหกรรมที่ได้รับช่วงการบริหารจัดการต่อจากกรมพลาธิการทหารบก ความพยายามในการฟื้นฟูดังกล่าวเป็นการฟื้นฟู

²⁵ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, [สร0201.22.1/5](#) เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี กองกลาง สำนักเลขธิการคณะรัฐมนตรี เรื่องสถานที่ทำการสภาเศรษฐกิจ (29 กรกฎาคม 2492).

กลุ่มโรงงานฟอกหนังเดิมที่เคยยึดหรือบังคับซื้อมาตั้งแต่จากเจ้าของชาวจีนต่างตัวเดิม ในยุคสงครามโลกครั้งที่สอง แต่ก็ยังไม่ได้มีการรื้อฟื้นนโยบายจัดสร้างโรงงานฟอกหนังขนาดใหญ่ที่ทันสมัยแห่งใหม่โดยรัฐที่เคยเสนอไว้ในช่วงจอมพล ป. พิบูลสงครามระยะที่หนึ่ง²⁶

4.3.2 นโยบายชาตินิยมทางเศรษฐกิจแบบกึ่งทุนนิยมเสรีกับการอุตสาหกรรมโดยรัฐไทย พ.ศ. 2494

แม้ว่าจะมีบทบาทจากฟากทุนนิยมเสรีตะวันตกที่นำโดยสหรัฐอเมริกาเข้ามาผลักดันด้านเศรษฐกิจและอุตสาหกรรมของรัฐไทย อาทิ การเข้ามาผลักดันให้มีการสำรวจเศรษฐกิจแห่งชาติของรัฐไทยโดยคณะกรรมการการเศรษฐกิจสำหรับเอเชียและตะวันออกไกล การเข้ามาเป็นที่ปรึกษาเพื่อทำการสำรวจเศรษฐกิจของรัฐไทยโดยเจ้าหน้าที่จากธนาคารโลก และการเสนอแนวทางการร่วมทุนอุตสาหกรรมของรัฐไทยกับอเมริกา จากข้อมูลจึงน่าจะค่อนข้างชี้ไปในแนวทางว่า รัฐไทยเริ่มเปิดรับการพึ่งพาจากทุนนิยมเสรีตะวันตกอย่างอเมริกา

อย่างไรก็ดี รัฐไทย โดยเฉพาะตัวนายกรัฐมนตรีอย่างจอมพล ป. พิบูลสงคราม ที่เข้ามาดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีระยะที่สอง และขึ้นมาดำรงตำแหน่งท่ามกลางบทบาทของมหาอำนาจใหม่ของโลกฟากทุนนิยมเสรีที่เริ่มเข้ามายุ่งเกี่ยวกับรัฐไทยตั้งแต่ต้นทศวรรษที่ 2490 แต่กลับมีข้อมูลที่ชี้ชัดว่า นโยบายทางเศรษฐกิจอุตสาหกรรมที่เป็นคำสั่งโดยตรงจากจอมพล ป. พิบูลสงคราม ในฐานะนายกรัฐมนตรี ก็ยังไม่อาจหลุดพ้นแนวคิดแบบชาตินิยมทางเศรษฐกิจ โดยยังคงให้ความสำคัญกับความพยายามที่จะให้อุตสาหกรรมภายในประเทศรวมทั้งอุตสาหกรรมฟอกหนังมาอยู่ในมือของคนไทย และในขณะเดียวกันก็พบว่า อีกด้านหนึ่งนโยบายของรัฐก็ยอมเปิดรับทุนนิยมเสรีจากฟากตะวันตกในลักษณะของการพึ่งพาเงินลงทุนเพื่อนำมาพัฒนาอุตสาหกรรมของรัฐไทยด้วยเช่นกัน ทำให้นโยบายทางเศรษฐกิจและอุตสาหกรรมสมัยจอมพล ป. พิบูลสงครามระยะที่สอง จึงมีลักษณะเหมือนลูกครึ่งเชิงนโยบาย²⁷ ผู้วิจัยจึงขอเสนอว่า นโยบายชาตินิยมทางเศรษฐกิจสมัยจอมพล ป. พิบูลสงครามระยะที่สองมีลักษณะแบบกึ่งทุนนิยมเสรี

²⁶ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, (2) สร0201.22.2.12/5 เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี กองกลาง สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี เรื่ององค์การหรือโรงงานฟอกหนังของกระทรวงการอุตสาหกรรม (18 กันยายน 2490 - 15 ธันวาคม 2496).

²⁷ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, (2) สร0201.22.2/62 เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี กองกลาง สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี เรื่องหาทางให้โรงงานอุตสาหกรรมตกมาอยู่ในมือคนไทย (20 ธันวาคม 2494 - 5 มีนาคม 2496).

4.3.3 การรื้อฟื้นโครงการจัดตั้งโรงงานฟอกหนังที่ทันสมัยโดยรัฐในสังกัดกระทรวงการอุตสาหกรรมและการโอนย้ายกลับไปสังกัดกระทรวงกลาโหม พ.ศ. 2495 - 2498

นโยบายชาตินิยมทางเศรษฐกิจสมัยจอมพล ป. พิบูลสงครามระยะที่สอง ก็ยังคงผลักดันอุตสาหกรรมของรัฐบาลต่อไป โดยใน พ.ศ. 2495 เริ่มมีการนำข้อเสนอเดิมเรื่องโครงการจัดตั้งโรงงานฟอกหนังที่ทันสมัยที่เคยเสนอไว้ในช่วงสงครามโลกครั้งที่สองแล้วถูกคัดค้านจากคณะกรรมการพิจารณางานอุตสาหกรรมของรัฐบาล ขึ้นมาเสนออีกครั้งหนึ่งโดยกระทรวงการอุตสาหกรรม ซึ่งจะใช้พื้นที่ที่เหลือจากการจัดสร้างโรงงานเนื้อสัตว์ ตำบลพระโขนงมาตั้งเป็นโรงงานฟอกหนังที่ทันสมัย แผนการคือจะสร้างโรงงานฟอกหนังแห่งใหม่ที่มีในระดับการผลิตที่ 300 ตัวต่อวัน โดยโรงงานฟอกหนังดังกล่าวเป็นอุตสาหกรรมวัตถุพลอยได้จากโรงงานฆ่าสัตว์และห้องเย็นพระโขนงที่จะมีกระบวนการฆ่าสัตว์เพื่อเอาเนื้อไปขายและจะเหลือวัตถุพลอยได้คือหนังสัตว์มาเป็นวัตถุดิบเพื่อป้อนให้กับโรงงานฟอกหนังที่จะดำเนินการจัดตั้งขึ้น²⁸

งบประมาณเงินลงทุนโรงงานฟอกหนังที่ทันสมัยในสังกัดกระทรวงการอุตสาหกรรมดังกล่าวอยู่ที่ 12 ล้านบาท และเงินทุนหมุนเวียนอยู่ที่ 15.5 ล้านบาท²⁹ รวมเท่ากับ 27.5 ล้านบาท ซึ่งเป็นการประมาณค่าก่อสร้างในเวลาดังกล่าวคือ พ.ศ. 2495 เมื่อเทียบกับแผนการดำเนินการขอเสนอจัดสร้างโรงงานฟอกหนังในครั้งแรกเมื่อพ.ศ. 2484 - 2485 ซึ่งราคาค่าก่อสร้างรวมทั้งเงินทุนหมุนเวียนในการดำเนินการที่ได้เสนอไว้ใน พ.ศ. 2484 คือ 1.2 ล้านบาท³⁰ เท่ากับว่าราคาค่าก่อสร้างใน พ.ศ. 2495 สูงกว่าเมื่อ 10 ปีก่อนคือ พ.ศ. 2485 ถึง 23 เท่า ทั้งยังเป็นราคาประมาณการของโรงงานที่มีศักยภาพในการผลิตหนังฟอกได้วันละแค่ 300 ผืนต่อวัน เมื่อเทียบกับการเสนอสร้างโรงงานใน พ.ศ. 2485 ที่มีความสามารถการผลิตถึง 600 ผืนต่อวัน เท่ากับในราคาจัดสร้างโรงงานฟอกหนังที่ทันสมัยที่แพงขึ้นกว่า 23 เท่า กลับได้โรงงานที่มีความสามารถในการผลิตต่ำกว่าเดิม 50 เปอร์เซ็นต์

ประเด็นดังกล่าวจึงเท่ากับมีดีเรื่องเวลา กลายเป็นสิ่งที่สร้างความเสียหายหรือค่าเสียโอกาสในการจัดสร้างที่ต้องเผชิญกับอัตราเงินเฟ้อที่เกิดขึ้นจึงกลายเป็นสิ่งสำคัญที่เพิ่มมูลค่าสูงมากเมื่อไม่ได้มีการจัดสร้างโรงงานฟอกหนังดังกล่าวไปตั้งแต่เมื่อ 10 ปีก่อน จึงอาจถือเป็นความผิดพลาดในบางแง่มุมของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการพิจารณาไม่ให้มีการจัดสร้างโรงงานฟอกหนังทหารขึ้นตั้งแต่ พ.ศ. 2485 ที่มีการพิจารณาเน้นเหตุผลในการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า

²⁸ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, อก 0201.6/3 เอกสารสำนักปลัดกระทรวง กระทรวงอุตสาหกรรม เรื่องโครงการที่จะสร้างและขยายโรงงานอุตสาหกรรม (2495).

²⁹ เรื่องเดียวกัน.

³⁰ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, (2) สร0201.22.2.12/1 เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี กองกลาง สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี เรื่องโรงงานฟอกหนังกระทรวงกลาโหม (17 เมษายน 2484 - 9 กรกฎาคม 2489).

ยามสงครามมากกว่า แต่ไม่ได้มีมุมมองการพิจารณาเกี่ยวกับเรื่องความเสียหายในแง่ของเวลาและเงินเฟ้อซึ่งเป็นค่าเสียโอกาสที่มีมูลค่าสูงมากตามมา

จนกระทั่งใน พ.ศ. 2496 จอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรีได้สั่งการให้มีการจัดตั้งกรมโรงงานทหาร สำนักงานปลัดกระทรวงกลาโหมขึ้นมา โดยออกเป็นพระราชกฤษฎีกาเมื่อวันที่ 7 ตุลาคม พ.ศ. 2496 มีความมุ่งหมายเพื่อรวมโรงงานทหาร ที่แยกกันอยู่ตามเหล่าทัพต่าง ๆ มาขึ้นตรงต่อผู้บังคับบัญชาการคนเดียว ซึ่งการดำเนินการในระยะแรกได้ทำหน้าที่ควบคุมกิจการโรงงานผลิตแก้วและโรงงานผลิตแบตเตอรี่ ซึ่งโอนมาจากกองทัพเรือ โดยมีการสำรวจโรงงานอุตสาหกรรมและสถาบันการศึกษาทั่วประเทศเพื่อให้ทราบถึงศักยภาพในการเป็นฐานการผลิตเพื่อประโยชน์ในการระดมสรรพกำลังทางอุตสาหกรรมเพื่อทหาร³¹ ต่อมาได้เปลี่ยนชื่อจากกรมโรงงานทหาร เป็น “กรมการอุตสาหกรรมทหาร” ตามพระราชกฤษฎีกา เมื่อวันที่ 21 กรกฎาคม พ.ศ. 2497³² และมีคำสั่งให้โอนย้ายโรงงานทอผ้ากับโรงงานฟอกหนังจากในสังกัดกระทรวงอุตสาหกรรมให้มาอยู่ในความควบคุมของกรมการอุตสาหกรรมทหาร กระทรวงกลาโหม ต่อมาใน พ.ศ. 2498 ก็มีการประกาศจัดตั้งองค์การฟอกหนังของรัฐ โดยมีการออกพระราชกฤษฎีกาจัดตั้งองค์การฟอกหนัง พ.ศ. 2498 วันที่ 11 กรกฎาคม พ.ศ. 2498 จึงถือเป็นการตั้งองค์การฟอกหนังของรัฐอย่างเป็นทางการขึ้น มีการเรียกโดยย่อว่า อ.ฟ.น. และมีสำนักงานใหญ่อยู่ในจังหวัดพระนคร บริเวณอุตสาหกรรมทหาร กล้วยน้ำไท คลองเตย³³ กรณีดังกล่าวจึงเป็นการดึงเอาโรงงานอุตสาหกรรมฟอกหนังให้กลับมาอยู่ในมือของฝ่ายทหารอีกครั้งหนึ่ง

4.4 แผนส่งเสริมอุตสาหกรรมของรัฐกับผลกระทบต่ออุตสาหกรรมฟอกหนังช่วงปลายทศวรรษ 2490

4.4.1 พระราชบัญญัติส่งเสริมการอุตสาหกรรม พ.ศ. 2497 และการขอรับการส่งเสริมอุตสาหกรรมขององค์การฟอกหนังในสังกัดกรมการอุตสาหกรรมทหาร กระทรวงกลาโหม

หัวข้อนี้จะเสนอบทบาทของรัฐในการดำเนินแผนงานอุตสาหกรรมที่ทำให้เกิดบรรยากาศของการเปิดเสรีในการลงทุนและเปิดรับทุนจากต่างชาติมากยิ่งขึ้น โดยใน พ.ศ. 2497 เป็นปีที่รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามประกาศใช้พระราชบัญญัติส่งเสริมอุตสาหกรรม พ.ศ. 2497 ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ได้ลงพระปรมาภิไธยให้ไว้ ณ วันที่ 4 ตุลาคม

³¹ กรมการอุตสาหกรรมทหาร, “ประวัติกรมการอุตสาหกรรมทหาร,” กรมการอุตสาหกรรมทหาร, สืบค้นเมื่อวันที่ 30 มีนาคม 2564, <http://did.mod.go.th>.

³² กรมการอุตสาหกรรมทหาร, รายงานประจำปีกรมการอุตสาหกรรมทหาร, (กรุงเทพฯ: กรมการอุตสาหกรรมทหาร, 2506), ไม่มีเลขหน้า.

³³ คลังสารสนเทศของสถาบันนิติบัญญัติ, “พระราชกฤษฎีกาจัดตั้งองค์การฟอกหนัง พ.ศ. 2498,” สถาบันนิติบัญญัติ, สืบค้นเมื่อวันที่ 5 มีนาคม 2560, <http://dmlib.parliament.go.th>.

พ.ศ. 2497 พระราชบัญญัติฉบับนี้ถือเป็นพระราชบัญญัติฉบับแรกและเป็นครั้งแรกของไทยที่รัฐบาลได้กำหนดนโยบายส่งเสริมการลงทุนของภาคเอกชนอย่างชัดเจนโดยให้สิทธิพิเศษกับอุตสาหกรรมที่รัฐบาลเห็นว่าเป็นประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจต่อประเทศ³⁴

ประเด็นที่น่าสนใจตรงที่ว่า นโยบายเศรษฐกิจอุตสาหกรรมของรัฐในยุคจอมพล ป. พิบูลสงครามตลอดมาเป็นการดำเนินการโดยเน้นการพัฒนาอุตสาหกรรมโดยรัฐเพื่อสกัดกั้นชาวต่างชาติในการเข้ามาลงทุนผูกขาดและหาผลประโยชน์ในประเทศ ซึ่งก็รวมไปถึงอุตสาหกรรมฟอกหนัง ที่มีวัตถุประสงค์การจัดตั้งโรงงานฟอกหนังของฝ่ายทหารที่กล่าวอ้างว่าเพื่อให้อุตสาหกรรมดังกล่าวตกอยู่ในมือของคนไทย หรืออีกนัยหนึ่งก็คือการสกัดกั้นชาวต่างชาติไม่ให้มีบทบาทในทางอุตสาหกรรมในประเทศ แต่การออกพระราชบัญญัติส่งเสริมอุตสาหกรรม พ.ศ. 2497 นี้มีข้อความที่พูดถึงว่า “ไม่มีอะไรเป็นหลักประกันว่าเขาจะถอนทุนคืนและแบ่งกำไรกลับไปประเทศของเขาได้เช่นนี้ ก็ยอมให้มีการลงทุนของต่างประเทศในประเทศเรา³⁵”

โดยข้อความดังกล่าวในพระราชบัญญัติส่งเสริมอุตสาหกรรม พ.ศ. 2497 นี้ค่อนข้างชี้ชัดว่า มุมมองทางความคิดของรัฐต่อการลงทุนของชาวต่างชาติเปลี่ยนแปลงไปแบบหน้ามือเป็นหลังมือจากช่วงยุคจอมพล ป. พิบูลสงครามระยะที่หนึ่ง กลายเป็นว่าในช่วงปลายของยุคจอมพล ป. พิบูลสงครามระยะที่ 2 รัฐค่อนข้างมีความคาดหวังและความกังวลใจว่า จะไม่ได้รับความสนใจจากนายทุนชาวต่างชาติในการเข้ามาลงทุนในประเทศหากรัฐไม่ยอมให้สิทธิพิเศษทางอุตสาหกรรมบางอย่าง รวมทั้งการยินยอมให้เอกชนชาวต่างชาติมีความมั่นใจในการได้ผลประโยชน์จากการลงทุนในประเทศไทยและนำกำไรไปยังประเทศตน

เท่ากับว่าแนวความคิดในการสกัดกั้นชาวต่างชาติแบบเศรษฐกิจชาตินิยมนั้นได้เปลี่ยนแปลงไปเป็นเรียกร้องให้ชาวต่างชาติเข้ามาลงทุนด้านธุรกิจและอุตสาหกรรมในประเทศแทน ดังนั้นพระราชบัญญัติการส่งเสริมอุตสาหกรรม พ.ศ. 2497 จึงนับเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญอย่างเป็นทางการของมุมมองทางความคิดของรัฐไทยสมัยจอมพล ป. พิบูลสงครามระยะที่สองตอนปลายที่มีต่อนายทุนเอกชนชาวต่างชาติ โดยรัฐไทยหันมายอมรับที่ความต้องการพึ่งพาทุนและความเชี่ยวชาญของต่างชาติฝ่ายทุนนิยมเสรีที่นำโดยอเมริกาในการเข้ามาลงทุนและพัฒนาเศรษฐกิจอุตสาหกรรมในประเทศ

ประเด็นที่ได้กล่าวมา อาจทำให้เห็นว่าสอดคล้องกับแนวคิดเรื่องการจุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนนโยบายเข้าสู่เสรีนิยมของรัฐไทยยุคจอมพล ป. พิบูลสงครามนับตั้งแต่ พ.ศ. 2497

³⁴ คลังสารสนเทศสถาบันนิติบัญญัติ, “พ.ร.บ. ส่งเสริมอุตสาหกรรม พ.ศ. 2497,” สถาบันนิติบัญญัติ, สืบค้นเมื่อวันที่ 3 กุมภาพันธ์ 2564, <https://dl.parliament.go.th/handle/lirt/13773>.

³⁵ เรื่องเดียวกัน.

ตามทำงานของอภิชาติ สถิตนิรามัยได้กล่าวไว้³⁶ หากแต่อาจเป็นลักษณะเสรีนิยมแบบเฉพาะกาลที่เริ่มให้การสนับสนุนภาคเอกชนและต่างชาติ แต่ในขณะเดียวกันในช่วงเวลาดังกล่าวยังคงมีแนวคิดเรื่องการผลักดันอุตสาหกรรมโดยรัฐ อย่างอุตสาหกรรมฟอกหนังของฝ่ายทหารอยู่ด้วยเช่นกัน จึงอาจถือได้ว่าช่วงเวลาดังกล่าว นั้นเป็นจุดเริ่มต้นของการเปิดเสรีในภาคเอกชนแบบภาวะที่มีการควบคุมส่วนหนึ่งจากรัฐ คือยังไม่ได้มีการเปิดเสรีเต็มตัวตามแนวคิดเสรีนิยมซึ่งขัดกับข้อเสนออภิชาติที่ได้เสนอไว้ โดยผู้วิจัยยังคงเห็นว่าเป็นลักษณะของแนวคิดชาตินิยมทางเศรษฐกิจแบบกึ่งทุนนิยมเสรีอยู่ เนื่องจากใน พ.ศ. 2498 มีข้อมูลเกี่ยวกับองค์การฟอกหนังในสังกัดกรมการอุตสาหกรรมทหาร กระทรวงกลาโหมได้ยื่นขอรับการส่งเสริมการลงทุนตามพระราชบัญญัติส่งเสริมอุตสาหกรรม พ.ศ. 2497 ที่ประกาศขึ้นมาด้วยเช่นกัน โดยขอให้มีการยกเว้นภาษีนำเข้าเครื่องจักรและสิ่งของที่นำมาใช้ในโรงงานฟอกหนังของกรมการอุตสาหกรรมทหาร³⁷ ทำให้เห็นว่ายังคงมีการผลักดันฟากอุตสาหกรรมของรัฐบาลอยู่ แต่ก็มีมีการปรับตัวโดยขอรับการส่งเสริมการลงทุนเพื่อจัดตั้งโรงงานฟอกหนังของทหารด้วยเช่นกัน

โดยในประเด็นนี้ข้อเสนอของผู้วิจัยมองว่า นโยบายทางเศรษฐกิจและอุตสาหกรรมของจอมพล ป. พิบูลสงครามระยะที่สอง มีลักษณะเป็นแบบแนวคิดชาตินิยมทางเศรษฐกิจแบบกึ่งทุนนิยมเสรี อีกทั้งแนวความคิดทุนนิยมเสรีก็ถูกผลักดันและโน้มหน้าจากชาติตะวันตกแล้วนับตั้งแต่ต้นทศวรรษ 2490 ผ่านบทบาทตะวันตกอย่างคณะกรรมการเศรษฐกิจสำหรับเอเชียและตะวันออกไกล หรือที่ปรึกษาทางเศรษฐกิจชาวต่างชาติของประเทศไทยที่มาจากองค์การระหว่างประเทศอย่างธนาคารโลก เป็นต้น

4.4.2 แนวทางการวางนโยบายการอุตสาหกรรมของรัฐช่วงปลายทศวรรษ 2490

นโยบายของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามระยะที่สองช่วงปลายทศวรรษ 2490 สะท้อนได้จากคำกล่าวปราศรัยของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงอุตสาหกรรม พลตรีประมาณ อติเรกสาร ใน พ.ศ. 2499 ได้กล่าวถึงนโยบายการอุตสาหกรรมไว้ว่า

“...รัฐบาลพยายามแก้ไขเศรษฐกิจหรือบำรุงเศรษฐกิจของประเทศ โดยจะขยายการส่งเสริมให้เศรษฐกิจของชาติมีความเจริญรุ่งเรืองโดยเร็ว เพื่อสร้างความผาสุกให้แก่ประชาราษฎร์ทั่วหน้า โดยอาศัยสหกรณ์เป็นหลักสำคัญ รวมทั้งการขยายการส่งเสริมช่วยเหลือประชาชนในเรื่องการแนะนำ การหาทุน และ

³⁶ อภิชาติ สถิตนิรามัย, *รัฐไทยกับการปฏิรูปเศรษฐกิจ: จากกำเนิดทุนนิยมนายธนาคารถึงวิกฤตเศรษฐกิจ 2540*, (นนทบุรี, ฟ้าเดียวกัน, 2556), 55.

³⁷ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, [อก 0201.2.1/22 เอกสารกองกลาง สำนักปลัดกระทรวง กระทรวงอุตสาหกรรม เรื่องวิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร \(2497 - 2498\)](#).

เครื่องจักรทุนแรงให้เพิ่มมากขึ้น การขยายการส่งเสริมช่วยเหลือการอุตสาหกรรมของรัฐ และเอกชนที่ทำด้วยวัตถุดิบในประเทศให้กว้างขวางยิ่งขึ้น ตลอดจนอุตสาหกรรมในครอบครัวด้วย...”³⁸

ในประเด็นดังกล่าวนี้ ที่กล่าวถึงการขยายการส่งเสริมช่วยเหลือการอุตสาหกรรมของรัฐ และเอกชนที่ทำด้วยวัตถุดิบในประเทศนั้น ประเด็นหนึ่งคือยังคงผลักดันในอุตสาหกรรมของรัฐบาล และอุตสาหกรรมของเอกชนไปควบคู่กัน และอีกประเด็นคือคำว่า อุตสาหกรรมที่ทำด้วยวัตถุดิบในประเทศ ถือว่าเป็นนโยบายที่มีความสอดคล้องที่ทำให้เกิดการพัฒนาอุตสาหกรรมฟอกหนังเช่นกัน เนื่องจากอุตสาหกรรมฟอกหนังเป็นอุตสาหกรรมที่ใช้หนังเป็นวัตถุดิบในการผลิตที่ได้มาจากแรงงานสัตว์ในภาคเกษตรกรรม รวมทั้งผลพลอยได้จากอุตสาหกรรมเนื้อสัตว์ภายในประเทศด้วยเช่นกัน

สำหรับด้านนโยบายส่งเสริมอุตสาหกรรมจะมีหลักการสำคัญคือ ประการแรก เพื่อใช้วัตถุดิบและทรัพยากรธรรมชาติของประเทศให้ได้ผลดีที่สุดเท่าที่จะทำได้ ประการที่สอง เพื่อผลิตเครื่องอุปโภคบริโภคที่จำเป็นในการครองชีพ เพื่อให้มีพอกินพอใช้ในการครองชีพของประชาชนในยามปกติ และเป็นการบรรเทาความขาดแคลนในยามสงคราม ประการที่สาม สิ่งใดที่ประชาชนสามารถจะกระทำตัวเอง ก็มอบให้ประชาชนทำ โดยที่รัฐบาลจะเป็นผู้ช่วยเหลือคุ้มครองและส่งเสริม และประการที่สี่ ถ้าสิ่งใดที่ประชาชนไม่สามารถจะทำได้ และสิ่งนั้นมีความจำเป็นแก่การครองชีพแล้ว รัฐบาลก็จะได้ร่วมมือกับประชาชนจัดทำ แต่ถ้าสิ่งนั้นเป็นความจำเป็นในการป้องกันประเทศแล้ว รัฐบาลก็จะเข้าไปดำเนินการเอง³⁹

หลักการสำคัญทั้ง 4 ประการนี้เป็นนโยบายหลักของรัฐเกี่ยวกับด้านอุตสาหกรรมที่กระทรวงอุตสาหกรรมรับมอบมาดำเนินการต่อไป อีกทั้งทางรัฐบาลยังพยายามที่จะจัดการส่งเสริมอุตสาหกรรมทั้งภายในประเทศ และพยายามให้ชาวต่างชาติมาลงทุนในประเทศด้วย ดังเห็นได้จากการประกาศใช้พระราชบัญญัติส่งเสริมอุตสาหกรรม พ.ศ. 2497 ที่ได้กล่าวไปแล้วในข้างต้น ซึ่งทำให้เห็นถึงวิสัยทัศน์ของรัฐบาลในความพยายามส่งเสริมอุตสาหกรรมภาคเอกชนและต่างชาติเพิ่มขึ้น แต่ก็ยังไม่ได้ละทิ้งอุตสาหกรรมของรัฐบาล โดยเฉพาะอุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องกับความมั่นคงอย่าง อุตสาหกรรมฟอกหนัง จากแนวทางดังกล่าวจึงทำให้ยังคงเห็นถึงนโยบายของรัฐตามแนวคิดชาตินิยมทางเศรษฐกิจแบบกึ่งทุนนิยมเสรีในช่วงเวลาดังกล่าว แม้ว่าจะเข้าสู่ช่วงปลายทศวรรษที่ 2490 แล้วก็ตาม

³⁸ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, อก0201.2.1/105 เอกสารสำนักงานปลัดกระทรวง กระทรวง อุตสาหกรรม เรื่องนโยบายการอุตสาหกรรม(มท.) (2499).

³⁹ เรื่องเดียวกัน.

4.4.3 การวางผังเมืองและการกำหนดเขตอุตสาหกรรมให้กระจายออกจากกรุงเทพ

พ.ศ. 2499 - 2503

เมื่ออัตราการเพิ่มของประชากรในประเทศสูงมากขึ้น ถ้าไม่มีการวางโครงการขยายตัวของเมืองไว้ล่วงหน้า ปัญหาต่าง ๆ ก็จะเกิดขึ้นโดยไม่สามารถแก้ไขได้ ทำให้ในเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2499 รัฐบาลไทยโดยมีกระทรวงมหาดไทยเป็นผู้แทนได้ลงนามในสัญญาฉบับบริษัท ลิทซ์ฟิลด์ ไวท์ติง บาว แอนด์ แอสโซซิเอต (Litchfield Whiting Bowne & Associates) เพื่อทำการปฏิบัติงานในการรวมแผนที่และตัวเลขสถิติต่าง ๆ สำหรับการจัดวางผังเมืองกรุงเทพฯ ให้เป็นไปตามมาตรฐานและหลักวิชาการผังเมือง โดยบริษัทลิทซ์ฟิลด์จัดทำเป็นรายงานการจัดการผังเมืองเพื่อเสนอต่อรัฐไทยที่เรียกว่า Greater Bangkok Plan 2533 ซึ่งประกอบด้วยข้อเสนอแนะและแผนผังสำหรับพัฒนานครหลวงล่วงหน้า 30 ปี (ถึง พ.ศ. 2533)⁴⁰

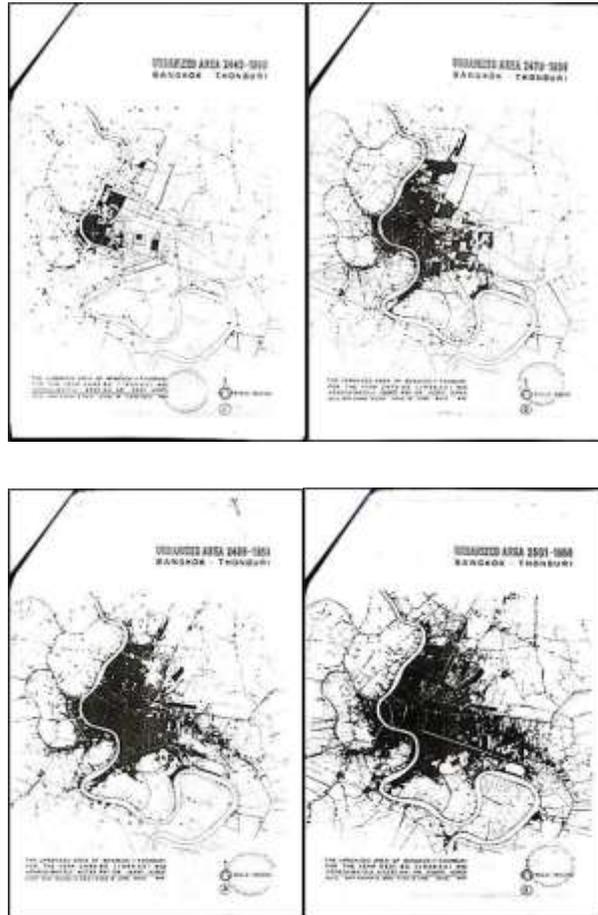
วิธีการวางผังเมืองมีการแยกส่วนออกเป็นส่วนที่หนึ่งคือ การวางผังทั่วไปของบริเวณนครหลวง ได้แก่ การกำหนดรวมเขตการขยายตัวของกรุงเทพฯ การกำหนดลักษณะพื้นที่ใช้ประโยชน์ตามความมุ่งหมาย (Zoning) การกำหนดย่าน (public utility) และการบริการสาธารณะต่างๆ เช่น การระบายน้ำ การขนส่ง การประปา ส่วนสาธารณะ การระบายสิ่งโสโครก เป็นต้น ส่วนที่สอง เป็นการจัดวางรูปการดำเนินงานทางผังเมือง ได้แก่ การศึกษาตัวบทกฎหมายที่มีอยู่ หน่วยการดำเนินงาน รวมทั้งการแนะนำให้ตราตัวบทกฎหมายที่เกี่ยวข้องเจ้าหน้าที่และการจัดตั้งหน่วยดำเนินงาน เป็นต้น โดยจะมีการวางผังเมืองลำดับ 30 ปีข้างหน้าก่อนแล้วจึงวางผัง 10 ปีและ 5 ปี เพื่อให้เป็นทั้งโครงการระยะยาวและระยะสั้นที่เปลี่ยนแปลงแก้ไขได้ตามความเหมาะสม

การศึกษาข้อมูลเพื่อวางผังเมืองดังกล่าวได้มีการย้อนกลับไปดูการเจริญเติบโตของกรุงเทพฯ และธนบุรี นับตั้งแต่ พ.ศ. 2443 การเจริญของกรุงเทพฯ และธนบุรีขยายถึงเพียงคลองผดุงกรุงเกษมเท่านั้น และหลังจากนั้นอีก 7 ปี คือ พ.ศ. 2450 รัฐบาลก็มีการสร้างประตูน้ำที่คลองแสนแสบ และที่คลองพระโขนงโดยความร่วมมือกับวิศวกรชาวฝรั่งเศส ต่อมา พ.ศ. 2479 การขยายของกรุงเทพฯธนบุรีได้ขยายออกไปทางทิศเหนือถึงคลองบางซื่อ และทางทิศตะวันออกขยายไปทางมักกะสัน ลงไปทางใต้ท่าเรือและโกดังเก็บของแถวถนนเจริญกรุง ใน พ.ศ. 2496 กรุงเทพฯ และธนบุรีได้ขยายอย่างรวดเร็วไปจนถึงย่านบางกะปิ และย่านบางซื่อ และใน พ.ศ. 2501 ซึ่งอยู่ในระหว่าง พ.ศ. 2496 - 2501 นับเวลาประมาณ 6 ปี กรุงเทพฯธนบุรีได้ขยายตัวเป็น 2 เท่า ซึ่งเป็นการขยายตัว

⁴⁰ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, อก0201.2.2.6/1 เอกสารสำนักงานปลัดกระทรวง กระทรวงอุตสาหกรรม เรื่องอนุกรรมการพิจารณาผังเมืองนครหลวงกรุงเทพฯ (2509 - 2511).

ของเมืองที่รวดเร็วมาก ซึ่งแน่นอนกว่าต่อไปจะมีการขยายตัวที่เร็วยิ่งขึ้นอีก ซึ่งเป็นสิ่งที่รัฐบาลจะต้องเฝ้าระวังและต้องหามาตรการและแผนงานมาคอยรับมือ⁴¹

แผนที่ 1: การขยายตัวของเมืองกรุงเทพมหานคร พ.ศ. 2443, 2479, 2488 และ 2501



ที่มา : หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, อก0201.2.2.6/1 เอกสารสำนักงานปลัดกระทรวง กระทรวงอุตสาหกรรม เรื่องอนุกรรมการพิจารณาผังเมืองนครหลวงกรุงเทพฯ (2509 - 2511).

การแก้ปัญหานอกจากการลดอัตราการเพิ่มของประชากรแล้ว ยังมีวิธีอื่น ๆ ในการแก้ปัญหา ในรอบด้าน อาทิ ประการแรก จะต้องขยายเมืองอื่น ๆ มารองรับความหนาแน่นของกรุงเทพฯ

⁴¹ เรื่องเดียวกัน.

ทั้งการย้ายอุตสาหกรรมออกไปชานเมือง การขยายระบบสาธารณสุขไปทั่วทุกจังหวัดต่าง ๆ ให้ดียิ่งขึ้นและการขยายกิจการท่าเรือน้ำลึกขึ้น ประการที่สอง ขยายและปรับปรุงการคมนาคมเพิ่มการชลประทาน โครงการขยายท่าเรือ การค้าขายและอื่น ๆ ประการที่สาม วิธีการที่จะหยุดการขยายตัวของกรุงเทพฯ โดยต้องมีการควบคุมการขยายโรงงานอุตสาหกรรม การขยายอาคารพักอาศัย การระบายน้ำและสุขาต่าง ๆ

พื้นที่อุตสาหกรรมในช่วงเวลาดังกล่าวมีพื้นที่ประมาณ 3,800 ไร่ และมีการคาดคะเนว่าใน 30 ปีจะเพิ่มขึ้นเป็น 25,000 ไร่ การวางผังเมืองด้านอุตสาหกรรมควรจะแบ่งอุตสาหกรรมออกเป็น 3 ประเภท ประเภทแรก อุตสาหกรรมหนัก คือ พวกที่เสียงดังสั่นก่อกมลพิษ และพวกที่มีกากหรือน้ำเสียทิ้ง สั่นสะเทือน เกิดไฟไหม้ง่าย มีควันมาก มีฝุ่นมาก ต้องใช้การขนส่งมาก รวมทั้งการทำให้อากาศเสีย ซึ่งกลุ่มนี้จะสร้างความเดือดร้อนเสียหายแก่สุขภาพและบ้านเมือง ประเภทที่สอง อุตสาหกรรมกลาง คือพวกที่ทำความเสียหายแก่สุขภาพและบ้านเมืองอย่างเดียวกันแต่น้อยกว่าอุตสาหกรรมหนัก และประเภทที่สาม อุตสาหกรรมเบา เป็นจำพวกที่มีเปเปอร์เช็นต์น้อยมากที่ทำให้เดือดร้อนน้อยมาก หรือไม่ทำให้เดือดร้อน พวกนี้อนุญาตให้อยู่ใกล้กับย่านที่พักอาศัยได้ นอกจากนี้ยังมีอุตสาหกรรมเบาพิเศษ ไม่ทำความเดือดร้อนให้เลยและไม่เป็นอันตราย พวกนี้อนุญาตให้อยู่ได้ทั่วไป แต่ให้ขนาดของที่ตั้งและการปฏิบัติงานให้ถูกมาตรฐาน⁴²

อุตสาหกรรมหนักส่วนใหญ่ควรจะอยู่แถวปากน้ำ สมุทรปราการ อุตสาหกรรมขนาดกลางจะอยู่แถวท่าเรือฝั่งธน และอุตสาหกรรมเบาอยู่เหนือขึ้นไป ซึ่งย่านอุตสาหกรรมแต่ละแห่งควรอยู่ติดกับแม่น้ำ ติดกับเส้นทางหลวงหรือทางรถไฟเพื่อจะทำให้การขนส่งสะดวกรวดเร็ว ด้านน้ำทั้งจากอุตสาหกรรมก็ไม่ควรสร้างความเดือดร้อนและลำบากต่อชาวบ้าน เมื่ออุตสาหกรรมหลายประเภทย้ายไปชานเมือง ชาวบ้านก็จะไปทำงานได้โดยสะดวกและไม่สิ้นเปลืองเพราะไม่ไกลจากที่พัก ชาวบ้านที่อยู่นอกเขตชานเมืองก็สามารถมาทำงานโรงงานต่าง ๆ ได้ ไม่ต้องมาอาศัยกระจุกแต่ในกรุงเทพฯ โดยข้อแนะนำของ ลิทซ์ฟิลด์ แนะนำว่า ควรจำกัดอัตราการเพิ่มขึ้นของประชากรให้เหลือแค่ 4.4 ล้านคนในช่วงเวลาดังกล่าว และการขยายเมืองที่เหมาะสมจะเป็นการขยายเมืองเป็นรูปนิ้วมือ ตัวกรุงเทพฯไม่ต้องขยาย ให้ขยายบริเวณรอบกรุงเทพฯออกไป และพื้นที่การจัดตั้งโรงงานอุตสาหกรรมทางลิทซ์ฟิลด์เองก็แนะนำให้ไปตั้งที่พระโขนงไปทางปากน้ำจังหวัดสมุทรปราการเป็นส่วนใหญ่ และที่บริเวณลาดยาวในส่วนน้อย⁴³

จากคำแนะนำของบริษัทที่ปรึกษาการวางผังเมืองอย่างลิทซ์ฟิลด์ก็เป็นคำแนะนำที่จะต้องกระทบกับกลุ่มอุตสาหกรรมฟอกหนังเช่นกัน เนื่องจากอุตสาหกรรมฟอกหนังสัตว์เป็นอุตสาหกรรมที่มีกลิ่นเหม็นมาก และทำให้มีน้ำเสียที่ผ่านฟอกต้องระบายออกไปทางแม่น้ำหรือปลายน้ำที่ไม่ค่อย

⁴² เรื่องเดียวกัน.

⁴³ เรื่องเดียวกัน.

มีผู้คนอยู่อาศัย ซึ่งพื้นที่ที่กลุ่มโรงงานฟอกหนังเอกชนส่วนใหญ่ รวมทั้งองค์การฟอกหนังของรัฐ ในช่วงเวลาดังกล่าวก็ตั้งอยู่บริเวณคลองเตย พระโขนงเกือบทั้งหมด⁴⁴ ซึ่งจากแผนการวางผังเมืองใหม่ก็ทำให้อุตสาหกรรมฟอกหนังกลายเป็นกลุ่มที่ต้องถูกย้ายออกจากกรุงเทพด้วยเช่นกัน และพื้นที่หนึ่งที่ถูกแนะนำให้ย้ายไปก็คือ บริเวณปากน้ำ จังหวัดสมุทรปราการ

จากแนวทางที่บริษัทลิทซ์ฟิลด์ได้แนะนำให้มีการจัดวางผังเมืองกรุงเทพใหม่และผลักดันให้มีการย้ายอุตสาหกรรมที่สร้างความเดือดร้อนลำบากแก่ชุมชนให้ออกจากกรุงเทพ ก็เป็นช่วงเวลาเดียวกันกับที่มีการย้ายโรงงานฟอกหนังของเอกชนจากบริเวณคลองเตยและพระโขนงไปยังจังหวัดสมุทรปราการในช่วงต้นทศวรรษ 2500⁴⁵ ซึ่งก็ถือเป็นผลกระทบต่อนโยบายการพัฒนาอุตสาหกรรมตามการขับเคลื่อนของอิทธิพลตะวันตกที่เข้ามา จนกระทั่งเกิดการขยายตัวของพื้นที่เมืองและพื้นที่อุตสาหกรรมในเมือง จนกระทั่งเมื่อมีแนวคิดการจัดระเบียบเมืองก็ทำให้กลุ่มอุตสาหกรรมที่สร้างความเดือดร้อนรำคาญใจในเมืองก็ต้องถูกผลักดันให้ย้ายออกไปนอกเมือง ดังเช่นอุตสาหกรรมฟอกหนังจากฟากเอกชน อย่างไรก็ตาม อุตสาหกรรมฟอกหนังของกรมการอุตสาหกรรมทหารกระทรวงกลาโหมกลับไม่ได้ถูกผลักดันให้ย้ายไปอยู่นอกเมืองเหมือนดังของโรงงานฟอกหนังของเอกชน ซึ่งก็ถือเป็นเอกลักษณ์พิเศษของผังอุตสาหกรรมโดยรัฐที่ไม่ต้องถูกรวมเข้ามาอยู่ในข่ายการย้ายออกไปนอกเมืองกรุงเทพ ซึ่งในลักษณะดังกล่าวนี้ก็อาจถือเป็นส่วนหนึ่งของรูปแบบแนวคิดชาตินิยมทางเศรษฐกิจที่เน้นความได้เปรียบของรัฐต่อเอกชนเป็นตัวตั้งแบบหนึ่ง

4.4.4 การย้ายโรงงานฟอกหนังเอกชนออกจากกรุงเทพ พ.ศ. 2500 - 2503

จากการวางผังเมืองใหม่ที่เน้นการกระจายโรงงานอุตสาหกรรมในเมืองออกไปจากกรุงเทพ ส่งผลให้มีการย้ายกลุ่มอุตสาหกรรมหลายประเภทออกไปนอกกรุงเทพ รวมทั้งกลุ่มโรงงานฟอกหนังเอกชนที่ได้มีการย้ายจากที่คลองเตยและพระโขนงไปยังถนนสุขุมวิท กม. 30 และ กม. 34 จังหวัดสมุทรปราการ แต่ด้วยเหตุผลของการย้ายโรงงานที่ต่างกันออกไปคือ ใน พ.ศ. 2500 ได้เกิดเหตุเพลิงไหม้บริเวณคลองเตยบ่อยครั้ง ทำให้จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ซึ่งเป็นผู้นำการรัฐประหารโค่นล้มอำนาจรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม เมื่อวันที่ 16 กันยายน พ.ศ. 2500 และมีพระบรมราชโองการตั้งให้จอมพลสฤษดิ์เป็นผู้รักษาพระนครฝ่ายทหารในขณะนั้น⁴⁶ ทำให้เมื่อมีเหตุเพลิงไหม้โรงงานฟอกหนังดังกล่าว จอมพลสฤษดิ์จึงได้ไปตรวจเหตุการณ์เพลิงไหม้ด้วยตนเอง และพบว่ากลุ่มโรงงานฟอกหนังที่ตั้งรวมกันอยู่บริเวณคลองเตยและพระโขนงได้ก่อให้เกิดมลพิษทางด้านกลิ่น

⁴⁴ สมาคมอุตสาหกรรมฟอกหนัง, *อุตสาหกรรมฟอกหนังไทยพัฒนาควบคู่ไปกับสิ่งแวดล้อม*, (สมุทรปราการ: สมาคมอุตสาหกรรมฟอกหนัง, 2536), 1.

⁴⁵ เรื่องเดียวกัน

⁴⁶ ราชกิจจานุเบกษา, *ประกาศพระบรมราชโองการตั้งผู้รักษาพระนครฝ่ายทหาร*, ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 74 วันที่ 16 กันยายน 2500, 1.

ไม่พึงประสงค์และไม่เหมาะแก่การตั้งใกล้แหล่งชุมชน จึงได้สั่งให้ย้ายโรงงานฟอกหนังออกจากบริเวณคลองเตยและพระโขนง ต่อมาทางเจ้าของโรงงานฟอกหนังจึงต้องตัดสินใจย้ายไปรวมตัวกันอยู่ในสถานที่แห่งใหม่คือบริเวณสุขุมวิท กม. 30 และ กม. 34 จังหวัดสมุทรปราการ ซึ่งเป็นพื้นที่ปลายน้ำที่สุดและอยู่ห่างไกลที่จะไม่สร้างความเดือดร้อนรำคาญแก่ชุมชนในเมือง⁴⁷ อย่างไรก็ตามการย้ายไปสมุทรปราการตามที่ข้อมูลของสมาคมฟอกหนังสัตว์ระบุไว้จะทยอยย้ายกันไปในช่วงต้นทศวรรษที่ 2500 ตามแต่ว่าโรงงานไหนจะมีความพร้อมที่จะย้ายไปได้ก่อน เนื่องจากการย้ายโรงงานสำหรับกลุ่มผู้ประกอบการเอกชนไม่ได้เป็นเรื่องง่ายตายนัก เพราะต้องใช้เงินทุนของตนเองเป็นจำนวนมาก และยังคงต้องมีระยะเวลาในการก่อสร้างและเตรียมการผลิตสำหรับโรงงานแห่งใหม่อีกเป็นเวลาพอสมควร

อาจกล่าวได้ว่า ในประเด็นดังกล่าวเป็นเหตุสุดวิสัยที่เกิดไฟไหม้โรงงานฟอกหนังเอกชนย่านคลองเตย พระโขนง ทำให้จอมพลสฤษดิ์มาตรวจเหตุการณ์ดังกล่าวและทำให้ต้องมีการย้ายกลุ่มโรงงานอุตสาหกรรมฟอกหนังออกไปจากพื้นที่คลองเตย พระโขนงตั้งแต่ช่วงต้นทศวรรษ 2500 แต่แม้ว่าจะไม่ได้เกิดเหตุการณ์ไฟไหม้ในช่วงเวลาต่อจากนั้นก็ยังคงมีบทบัญญัติทางกฎหมายในการวางผังเมืองและการจัดระเบียบโรงงานอุตสาหกรรมใหม่ที่มีผลบังคับให้ต้องมีการย้ายโรงงานอุตสาหกรรมที่สร้างความเดือดร้อนรำคาญต่อชุมชนออกจากกรุงเทพฯ เช่นกัน หมายความว่าโรงงานฟอกหนังจะไม่ได้ถูกสั่งให้ย้ายโดยจอมพลสฤษดิ์ แต่ด้วยลักษณะของอุตสาหกรรมที่จะต้องสร้างกลิ่นไม่พึงประสงค์จากการฟอกหนังสัตว์ก็ต้องถูกบังคับให้ย้ายออกจากกรุงเทพฯ โดยไม่อาจเลี่ยงได้

อย่างไรก็ดี ท่ามกลางการวางผังเมืองและการจัดระเบียบโรงงานอุตสาหกรรมที่ให้อ้ายออกจากกรุงเทพฯ เมื่อมองทางฟากฝั่งอุตสาหกรรมฟอกหนังของกรมการอุตสาหกรรมทหารกระทรวงกลาโหมก็ยังคงสามารถตั้งอยู่ในพื้นที่เดิมคือกล้วยน้ำไท หรือก็คือย่านคลองเตย พระโขนง ซึ่งเป็นย่านพื้นที่เดียวกันกับอุตสาหกรรมฟอกหนังเอกชนเดิม แต่กลับไม่ต้องมีการย้ายออกไปนอกกรุงเทพฯ เหมือนอย่างอุตสาหกรรมฟอกหนังเอกชน ซึ่งถือเป็นรูปแบบหนึ่งของชาตินิยมทางเศรษฐกิจที่ใช้อภิสิทธิ์พิเศษในความได้เปรียบที่ลอยตัวอยู่เหนือกฎหมายและต่ออุตสาหกรรมฟอกหนังเอกชนอย่างไม่เท่าเทียมกัน

⁴⁷ สมาคมอุตสาหกรรมฟอกหนัง, *อุตสาหกรรมฟอกหนังไทยพัฒนาควบคู่ไปกับสิ่งแวดล้อม*. (สมุทรปราการ: สมาคมอุตสาหกรรมฟอกหนัง, 2536), 1.

แผนที่ 2: ที่ตั้งองค์การฟอกหนังบริเวณซอยกล้วยน้ำไท ย่านคลองเตย กรุงเทพฯ



ที่มา: กรมการอุตสาหกรรมทหาร. รายงานประจำปีงบประมาณ 2506. (กรุงเทพฯ: กรมการอุตสาหกรรมทหาร, 2506), ไม่มีเลขหน้า.

5. บทสรุป

จากที่กล่าวมาจึงสรุปข้อเสนอสำคัญของบทความชิ้นนี้ว่า ในประเด็นแรก คือ นโยบายด้านเศรษฐกิจอุตสาหกรรมของรัฐไทยช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง เป็นช่วงที่รัฐบาลรอยต่อขึ้นมาภายหลังจากที่จอมพล ป. พิบูลสงครามลาออกในครั้งแรก ถือเป็นช่วงของการพิจารณาและทบทวนการใช้นโยบายชาตินิยมทางเศรษฐกิจจากที่เคยมีมา โดยรัฐบาลใหม่ได้มีการแก้ไขปัญหาและผลักดันให้มีการปรับโครงสร้างการบริหารจัดการอุตสาหกรรมฟอกหนังโดยรัฐไปเป็นลักษณะบริษัทการค้า ถือเป็นช่วงที่รัฐบาลรอยต่อมีการทดลองใช้แนวทางการบริหารจัดการในรูปแบบที่ต่างออกไปจากเดิม ที่อาจถือเป็นส่วนหนึ่งของการผลักดันนโยบายชาตินิยมทางเศรษฐกิจให้เป็นไปตามแนวทางทุนนิยมเสรีที่มากขึ้นกว่าในช่วงจอมพล ป. พิบูลสงครามระยะที่หนึ่ง อย่างไรก็ตามการทดลองเปลี่ยนแปลงโครงสร้างการบริหารจัดการอุตสาหกรรมฟอกหนังโดยรัฐดังกล่าวก็เกิดขึ้นเพียงช่วงเวลาไม่นาน เนื่องจากหลังจากที่เกิดการรัฐประหาร พ.ศ. 2490 และจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ขึ้นมาใช้อำนาจอีกครั้งใน พ.ศ. 2491 นโยบายอุตสาหกรรมในการบริหารจัดการโรงงานฟอกหนังของรัฐบาลก็ได้เปลี่ยนกลับไปใช้ระบบบริหารจัดการแบบราชการตามเดิมอีกครั้ง

ประเด็นต่อมา แนวคิดชาตินิยมทางเศรษฐกิจสมัยจอมพล ป. พิบูลสงครามระยะที่สอง (พ.ศ. 2491 - 2500) ถือเป็นช่วงที่มีอิทธิพลจากภายนอกคือฟากทุนนิยมเสรีตะวันตกที่นำโดยอเมริกา ผ่านการเข้ามาของผู้เชี่ยวชาญจากองค์การระหว่างประเทศอย่าง คณะกรรมการเศรษฐกิจ

สำหรับเอเชียและตะวันออกไกลและจากธนาคารโลกที่เข้ามาผลักดันและโน้มน้าวให้รัฐไทยเปิดรับแนวทางทุนนิยมเสรีตั้งแต่ช่วงต้นทศวรรษที่ 2490 ทำให้เห็นว่าแนวคิดของรัฐไทยเริ่มหันไปเปิดรับแนวคิดทุนนิยมเสรีเพิ่มขึ้นในระดับหนึ่ง อย่างไรก็ตาม แนวคิดด้านเศรษฐกิจอุตสาหกรรมของจอมพล ป. พิบูลสงครามก็ยังไม่หลุดพ้นไปจากนโยบายชาตินิยมทางเศรษฐกิจที่ยังคงต้องการให้อุตสาหกรรมภายในประเทศมาอยู่ในมือของคนไทย แต่ขณะเดียวกันก็เริ่มเปิดรับเงินทุนจากต่างชาติโดยเฉพาะจากฟากทุนนิยมเสรีเพื่อนำมาพัฒนาอุตสาหกรรมภายในประเทศควบคู่กัน ผู้วิจัยจึงขอเสนอว่าช่วงเวลาดังกล่าวเป็นการใช้แนวคิดชาตินิยมทางเศรษฐกิจแบบกึ่งทุนนิยมเสรี

ประเด็นที่สาม การพัฒนาอุตสาหกรรมโดยรัฐแบบกึ่งทุนนิยมเสรียังคงดำเนินต่อไป แม้ว่าจะมีการโน้มน้าวและผลักดันจากหลายฝ่ายให้มีการเปิดเสรีด้านเศรษฐกิจและอุตสาหกรรมผ่านบทบาทเอกชน โดยเห็นได้จากกรณีอุตสาหกรรมฟอกหนังที่เริ่มมีการปิดผูกโครงการจัดตั้งโรงงานฟอกหนังที่ทันสมัยโดยรัฐซึ่งเคยเสนอไว้ครั้งแรกตั้งแต่ พ.ศ. 2484 และถูกคณะกรรมการพิจารณาเศรษฐกิจและอุตสาหกรรมของรัฐบาลปิดตกไปเนื่องจากไม่เหมาะสมที่จะมีการสร้างโรงงานดังกล่าวในช่วงเวลาสงคราม อย่างไรก็ตามโครงการดังกล่าวได้มีการนำมาเสนอใหม่อีกครั้งใน พ.ศ. 2495 โดยกระทรวงการอุตสาหกรรม และในอีกปีต่อมาฝ่ายทหารก็ได้ยึดอำนาจการบริหารจัดการโรงงานฟอกหนังดังกล่าวจากกระทรวงอุตสาหกรรมกลับคืนไปดำเนินการเองผ่านการจัดตั้งกรมการอุตสาหกรรมทหาร ของกระทรวงกลาโหม ใน พ.ศ. 2496 โดยมีการตั้งโรงงานฟอกหนังของกรมการอุตสาหกรรมทหารที่ทันสมัยบริเวณย่านกล้วยน้ำไท คลองเตยได้สำเร็จใน พ.ศ. 2496 และแม้ว่าจะมีออกจากราชบัญญัติส่งเสริมอุตสาหกรรมแล้วตั้งแต่ พ.ศ. 2497 ที่ถือเป็นพระราชบัญญัติที่ส่งเสริมให้เอกชนโดยเฉพาะชาวต่างชาติมาลงทุนด้านอุตสาหกรรมภายในประเทศแล้ว แต่ในปีต่อมาอุตสาหกรรมของรัฐบาลอย่างอุตสาหกรรมฟอกหนังก็มีการออกพระราชกฤษฎีกาจัดตั้งองค์การฟอกหนังอย่างเป็นทางการใน พ.ศ. 2498 ซึ่งก็ถือเป็นส่วนหนึ่งของนโยบายการให้อุตสาหกรรมมาอยู่ในมือของคนไทยตามแนวทางชาตินิยมทางเศรษฐกิจสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม อีกทั้งกรมการอุตสาหกรรมทหารยังคงมีการเสนอเรื่องไปขอรับการส่งเสริมอุตสาหกรรม โดยขอยกเว้นภาษีนำเข้าเครื่องจักรและอุปกรณ์เพื่อมาดำเนินการในอุตสาหกรรมฟอกหนังของกรมการอุตสาหกรรมทหาร กระทรวงกลาโหมตามพระราชบัญญัติส่งเสริมอุตสาหกรรมดังกล่าว จึงเห็นได้ถึงภาวะลูกครึ่งเชิงนโยบาย หรือลักษณะกึ่งทุนนิยมเสรีที่ยังคงมีการผลักดันฟากอุตสาหกรรมของรัฐบาลอย่างต่อเนื่องจนถึงช่วงปลายทศวรรษที่ 2490

ประเด็นที่สี่ การใช้นโยบายชาตินิยมทางเศรษฐกิจที่ให้สิทธิพิเศษแก่อุตสาหกรรมของรัฐบาลที่เหนือกว่าอุตสาหกรรมของเอกชน ก็ยังคงเห็นได้ในช่วงปลายทศวรรษที่ 2490 เช่นกัน เมื่อรัฐมีแผนการวางผังเมืองและการกำหนดเขตอุตสาหกรรมใหม่ให้กระจายออกจากกรุงเทพฯ อีกทั้งในช่วง พ.ศ. 2500 ก็เกิดเพลิงไหม้บ่อยครั้งที่โรงงานฟอกหนังเอกชนย่านคลองเตย พระโขนง

จึงทำให้ถูกจอมพลสฤษดิ์สั่งให้ย้ายกลุ่มโรงงานอุตสาหกรรมฟอกหนังเอกชนออกจากกรุงเทพฯ และได้มีการย้ายไปอยู่ที่สุขุมวิท กม. 30 และ กม. 34 จังหวัดสมุทรปราการในที่สุด อย่างไรก็ตาม ใการวางผังเมืองใหม่ที่พยายามจะย้ายโรงงานอุตสาหกรรมออกจากกรุงเทพฯ กลับไม่ส่งผลกระทบในการใช้ปฏิบัติจริงอย่างเท่าเทียมกันต่อองค์การฟอกหนังของรัฐบาลที่ยังคงสามารถตั้งเต็นเป็นสง่าที่ย่านกล้วยน้ำไท คลองเตยพระโขนงตามเดิม

รายการอ้างอิง

เอกสารชั้นต้น

ราชกิจจานุเบกษา. *ประกาศพระบรมราชโองการตั้งผู้รักษาพระนครฝ่ายทหาร*. ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 74 วันที่ 16 กันยายน 2500.

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสารกองบัญชาการทหารสูงสุด กระทรวงกลาโหม บก.สส. 1/228 เรื่องบันทึกการประชุมเรื่องโรงงานฟอกหนัง ผบ.ทหารสูงสุดสั่งให้กะชวง(กระทรวง) อุตสาหกรรมมอบกิจการควบคุมโรงงานฟอกหนังให้แก่กะชวง(กระทรวง)กลาโหม ดำเนินการ (11 - 17 กันยายน 2485).

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสารกองบัญชาการทหารสูงสุด กระทรวงกลาโหม บก.สส. 1/483 เรื่องให้ประธานกัมการควบคุมสมรรถภาพและวินัยข้าราชการ สอบสวนพลีกติการณั้ เกี่ยวแก่ นายอาบ อินทนก ม.ล.ฉายชื่น กำพู และบันจุนคนทำงานโรงงานสบู่และโรง ฟอกหนังและคนอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง (30 ตุลาคม - 20 ธันวาคม 2486).

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสารกองบัญชาการทหารสูงสุด กระทรวงกลาโหม บก.สส. 1.11/6 เรื่องการยึดโรงงานฟอกหนังกับเรื่องการควบคุม, ถอนการยึด, การควบคุมโรงงาน อุตสาหกรรม (3 กรกฎาคม 2485 - 14 กันยายน 2486).

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี กองกลาง สำนักเลขาธิการ คณะรัฐมนตรี สร0201.22.1/3 เรื่องความเห็น ดร.กฤษย์เกี่ยวกับด้วยค่าครองชีพ และเงิน เพื่อ ฯลฯ (13 พฤษภาคม 2492 - 19 พฤศจิกายน 2495).

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี กองกลาง สำนักเลขาธิการ คณะรัฐมนตรี สร0201.22.1/5 เรื่องสถานที่ทำการสภาเศรษฐกิจ (29 กรกฎาคม 2492).

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี กองกลาง สำนักเลขาธิการ คณะรัฐมนตรี (2) สร0201.22/18 เรื่องการจัดทำรายงานสำรวจเศรษฐกิจของประเทศ ไทยร่วมกับผู้เชี่ยวชาญขององค์การสหประชาชาติ (13 มกราคม 2491 - 24 สิงหาคม 2492).

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี กองกลาง สำนักเลขาธิการ คณะรัฐมนตรี (2) สร0201.22.2/20 เรื่องกรรมการพิจารณางานอุตสาหกรรมของ รัฐบาล (14 กุมภาพันธ์ 2482 - 12 สิงหาคม 2492).

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี กองกลาง สำนักเลขาธิการ คณะรัฐมนตรี (2) สร0201.22.2/62 เรื่องหาทางให้โรงงานอุตสาหกรรมตกมาอยู่ในมือคนไทย (20 ธันวาคม 2494 - 5 มีนาคม 2496).

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี กองกลาง สำนักเลขาธิการ คณะรัฐมนตรี (2) สร0201.22.2.12/1 เรื่องโรงงานฟอกหนังกะชวงกลาไหม (17 เมษายน 2484 - 9 กรกฎาคม 2489).

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี กองกลาง สำนักเลขาธิการ คณะรัฐมนตรี (2) สร0201.22.2.12/5 เรื่ององค์การหรือโรงงานฟอกหนังของกระทรวงการอุตสาหกรรม (18 กันยายน 2490 - 15 ธันวาคม 2496).

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี กองกลาง สำนักเลขาธิการ คณะรัฐมนตรี (2) สร0201.22.4/3 เรื่องกรรมการพิจารณาปัญหาเศรษฐกิจของชาติ หลังสงคราม (14 สิงหาคม 2487 - 12 ตุลาคม 2488).

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี กองกลาง สำนักเลขาธิการ คณะรัฐมนตรี (2) สร0201.22.4/7 เรื่องกำหนดการประชุมและระเบียบวาระการประชุมกรรมการพิจารณาปัญหาเศรษฐกิจ (18 มีนาคม 2487 - 27 มีนาคม 2488).

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี กองกลาง สำนักเลขาธิการ คณะรัฐมนตรี (2) สร0201.22.4/17 เรื่องหนังสือสัตว์และโรงงานฟอกหนัง (25 กันยายน 2487 - 30 พฤษภาคม 2488).

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสารสำนักงานปลัดกระทรวง กระทรวงอุตสาหกรรม อก0201.2.1/31 เรื่องสำรวจกิจการอุตสาหกรรม (2502 - 2503).

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสารสำนักงานปลัดกระทรวง กระทรวงอุตสาหกรรม อก0201.2.1/105 เรื่องนโยบายการอุตสาหกรรม(มท.) (2499).

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสารสำนักงานปลัดกระทรวง กระทรวงอุตสาหกรรม อก0201.2.2.6/1 เรื่องอนุกรรมการพิจารณาผังเมืองนครหลวงกรุงเทพฯ (2509 - 2511).

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสารสำนักงานปลัดกระทรวง กระทรวงอุตสาหกรรม อก 0201.6/3 เรื่องโครงการที่จะสร้างและขยายโรงงานอุตสาหกรรม (2495).

หนังสือและบทความในหนังสือ

กรมการอุตสาหกรรมทหาร. *รายงานประจำปีกรมการอุตสาหกรรมทหาร*. กรุงเทพฯ: กรมการอุตสาหกรรมทหาร, 2506.

- จี วิลเลียม สกินเนอร์. *สังคมจีนในประเทศไทย : ประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์*. บรรณาธิการโดย ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, แปลโดย พรรณี ฉัตรพลรักษ์และคณะ. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2548.
- พรรณี บัวเล็ก. *จักรวรรดินิยมญี่ปุ่นกับพัฒนาการทุนนิยมไทย: ระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 1-2 (พ.ศ. 2457-2484)*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), 2540.
- สมบัติ จันทรวงศ์, และ ชัยวัฒน์ สถาอานันท์. *อยู่เมืองไทย: รวบรวมบทความทางสังคมการเมือง เพื่อเป็นเกียรติแด่ ศาสตราจารย์เสน่ห์ จามริก ในโอกาสอายุครบ 60 ปี*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2530.
- สมาคมอุตสาหกรรมฟอกหนัง. *อุตสาหกรรมฟอกหนังไทยพัฒนาควบคู่ไปกับสิ่งแวดล้อม*. สมุทรปราการ: สมาคมอุตสาหกรรมฟอกหนัง, 2536.
- สังคีต พิริยะรังสรรค์. *ทุนนิยมขุนนางไทย (พ.ศ. 2475-2503)*. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2526.
- สุธี ประศาสน์เศรษฐ. "ระบบทุนนิยมโดยรัฐในประเทศไทย ค.ศ.1932 - 1959." ใน *วิวัฒนาการทุนนิยมไทย*, บรรณาธิการโดย ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. กรุงเทพฯ: ฝ่ายวิชาการ คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และกลุ่มเศรษฐศึกษา คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2523.
- อภิชาติ สถิตนิรามัย. *รัฐไทยกับการปฏิรูปเศรษฐกิจ: จากกำเนิดทุนนิยมนายธนาคารถึงวิกฤตเศรษฐกิจ 2540*. นนทบุรี: ฟาเดียกั้น, 2556.

เว็บไซต์

- กรมการอุตสาหกรรมทหาร. "ประวัติกรมการอุตสาหกรรมทหาร." กรมการอุตสาหกรรมทหาร. สืบค้นเมื่อวันที่ 30 มีนาคม 2564. <https://did.mod.go.th/InformationUnit/HistoryDID.aspx>.
- คลังสารสนเทศของสถาบันนิติบัญญัติ. "พระราชกฤษฎีกาจัดตั้งองค์การฟอกหนัง พ.ศ. 2498." สถาบันนิติบัญญัติ. สืบค้นเมื่อวันที่ 5 มีนาคม 2560. <http://drmlib.parliament.go.th>.
- คลังสารสนเทศสถาบันนิติบัญญัติ. "พ.ร.บ.ส่งเสริมอุตสาหกรรม พ.ศ. 2497." สถาบันนิติบัญญัติ. สืบค้นเมื่อวันที่ 3 กุมภาพันธ์ 2564. <https://dl.parliament.go.th/handle/lirt/13773>